

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО
(БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

**«Українська греко-католицька церква в суспільно-
політичних аспектах міста Станиславова в 1920-1930 рр.»**

Студента IV курсу, групи СОІ-41(з)
Спеціальності 014.03 «Середня освіта
(Історія)»

Івасечко Михайла Ігоровича

Керівник:

Пилипів Ігор Васильович

доктор історичних наук, професор

Рецензент:

Єгрешій Олег Ігорович

кандидат історичних наук, доцент

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

Івано-Франківськ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ МІСТА СТАНІСЛАВОВА В 1920-1930 рр. ХХ СТОЛІТТЯ	7
1.1. Правові засади діяльності УГКЦ.....	7
1.2. Проблема організації структури УГКЦ в Станіславові	12
РОЗДІЛ 2. СУСПІЛЬНО ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА У 20—30 ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ У МІСТІ СТАНИСЛАВІВ	21
2.1 Створення та діяльність християнських організацій в Станіславівській єпархії УГКЦ	21
2.2. Участь УГКЦ у національному русі.....	24
2.3 Ставлення Г. Хомишина до національного руху	30
РОЗДІЛ 3. ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА В М. СТАНИСЛАВІВ	34
3.1 Церква та освіта.....	34
3.2. Навчальні заклади УГКЦ в Станіславові.....	39
3.3 Благодійна діяльність УГКЦ.....	40
РОЗДІЛ 4. ВИКОРИСТАННЯ ТЕМАТИКИ УГКЦ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ НА УРОКАХ В ШКОЛАХ	47
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ	57

ВСТУП

Актуальність теми. Більшість дослідників сучасної історії України підкреслюють, що саме у період між першою та другою світовими війнами греко-католицька церква нарешті здобула національний характер. Її авторитет зростав, вона мала значний вплив на релігійну та національну свідомість українців, розширювалися духовні заклади, видавництва та освітні установи. Важливу роль у цій трансформації відіграв митрополит Андрій Шептицький. Його діяльність сприяла збільшенню впливу церкви на громадсько-політичне та культурно-освітнє життя регіону. Навіть якщо він у деяких виступах стверджував про невтручання церкви у політику, обставини змушували УГКЦ співпрацювати з національно-демократичними політичними силами, такими як Українське національно-демократичне об'єднання. Крім того, церква формувала власні політичні структури, такі як Українська католицька народна партія та Українська народна обнова, які пропагували ідею польсько-української угоди на основі національно-територіальної автономії українських земель і виховання нації на релігійно-моральних засадах. Митрополит Андрій Шептицький, разом з єпископами Григорієм Хомишином і Йосифом Коциловським, намагалися співпрацювати з центристськими політичними силами, особливо у сфері культури і освіти.

Об'єктом дослідження виступає діяльність Української Греко-Католицької Церкви на території Станіслава у 20-30 рр. ХХ століття.

Предмет дослідження: Історична роль та вплив УГКЦ у суспільно-політичних аспектах міста Станіслава у період 1920-1930 рр. ХХ століття.

Мета дослідження. Вивчення ролі та впливу Української Греко-Католицької Церкви на суспільно-політичне життя в місті Станіславів та в загальному на території Східної Галичини в період з 1920 по 1930 роки.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати особливості структури УГКЦ Станіславської єпархії
2. Проаналізувати взаємодію УГКЦ з місцевими політичними та громадськими організаціями у місті Станіславі протягом 1920-1930 рр.

3. Визначити роль та вплив УГКЦ на формування національної ідентичності та свідомості місцевого населення у вказаний період.

4. Дослідити співпрацю УГКЦ з політичними партіями та організаціями, що боролися за права українського народу в контексті суспільно-політичної ситуації історичного періоду.

5. Проаналізувати діяльність духовних та освітніх закладів УГКЦ та їх вплив на соціокультурний розвиток громади.

6. Вивчити ставлення місцевої влади та інших релігійних конфесій до присутності та діяльності УГКЦ у вказаний період.

Методологія та методи дослідження. Методологічною основою при написанні роботи стали принципи історизму, об'єктивізму, достовірності. В написанні тексту роботи опиралися на діалектичні принципи. Використані методи порівняння, статистичний, хронологічний.

Хронологічні межі охоплюють період від 1920 до 1930 року. 1920 рік є початковою точкою дослідження, адже саме в 1919 місто було окуповане польською армією, кінцевою датою є 1939 рік, це початок Другої світової війни, крах Другої Речі Посполитої та окупація Галичини Червоною армією.

Територіальні межі дослідження охоплюють Східну Галичину, теперішні Івано-Франківську, Львівську та Тернопільську області.

Науково - практичне значення одержаних результатів полягає в тому що, матеріали дослідження сприятимуть глибшому осмисленню й оцінці подій минулого і можуть бути використані в практичних та теоретичних сферах.

Особистий внесок. Робота написана самостійно шляхом аналізу наукових джерел та попередніх результатів досліджень на дану тематику.

Джерела та історіографія. Вивчення історії діяльності УГКЦ в міжвоєнний період базується на різних джерелах, таких як архівні документи, збірники матеріалів, періодична преса, а також свідчення очевидців та учасників подій того часу. Важливе значення мають церковні статистичні збірники - «Шематизми», де містяться статистичні дані Львівської архієпархії [1; 2], а також Станиславівської єпархій [3; 4] Української греко-католицької церкви (далі УГКЦ). Авторство

«Шематизмів» можна вважати результатом спільної роботи єпископів та інституцій, таких як Ординаріат і Консисторія Єпископату, які виступали ініціаторами та основними учасниками у створенні цих документів. До певної міри участь у створенні «Шематизмів» брали також парафіяльні священники. Єпископи встановлювали загальні правила для складання інформації про стан єпархії, парафій та духовенства і давали рекомендації щодо можливих додаткових деталей. Наприклад, вони рекомендували деканам включати історичні документи, старі церковні записи, ікони та інші цінні артефакти, які зберігаються у парафіяльних архівах. Також важливим було відзначити зв'язок парафії з іншими єпархіями та створення "сполучених церков". Кожен випуск «Шематизмів» підтримувався фінансовою підтримкою Кліра Єпархіального. Зібрана інформація для «Шематизму» мала стандартний формат, але містила важливі дані про парафії, корисні під час єпископських візитацій та деканських перевірок. Кожен новий випуск «Шематизму» відображав динаміку розвитку парафій і священників, допомагаючи отримати більш детальне уявлення про парафіяльне життя.

Історіографія діяльності УГКЦ в місті Станиславові досить широка. Про церковно-релігійне в м. Станиславів писали сучасники, багато дописів є в тодішній періодичній пресі. Одним з перших інтерес до проблеми розвитку Станиславівської єпархії проявили сучасні історики. Серед них Володимир Полек, який у серії статей доводив, що Станиславівська єпархія УГКЦ сягає історичними коренями Галицької єпархії XII ст. [29]. Серед його досліджень розвиток духовної освіти на Прикарпатті [30]. В. Грабовецький у нарисах з історії Станиславова та катедрального собору показав діяльність Станиславівських єпископів [12] та історію «Івано-Франківського Катедрального Собору Святого Воскресіння» [13]. Ігор Андрухів – розглянув розвиток через призму державно-церковних відносин і суспільно-політичних процесів у 1940-х роках. [6]. І Пилипів І. у монографії розкрив діяльність УГКЦ в суспільному житті Східної Галичини. [28]. О. Єгрешій висвітлив суспільно-політичну й культурно-просвітницьку діяльність єпископа Г. Хомишина, еволюцію його взаємин з А. Шептицьким, особливості суспільно-політичних поглядів владики в періоди ЗУНР, Польщі та Другої світової війни,

його ініціативи українсько-польського порозуміння та роль у розвитку товариства «Скала» [15; 16]. Важливими є обґрунтовані О. Єгрешієм положення про роль єпископа Г. Хомишина у формуванні окцидентальної течії в ГКЦ та суспільно-політичному житті Галичини [17].

Значним досягненням у дослідженні проблеми є колективна монографія І. Андрухів, О. Лисенка та І. Пилипіва «Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект» [5].

Важливим теоретичним підґрунтям написаної роботи є дослідження Ігоря Пилипіва [23; 24; 25; 26], які розкривають діяльність греко-католицького духовенства у місті Станиславів в часи Другої Речі Посполитої.

Окремі публікації з діяльності духовенства м. Станиславова писали О.Гайдукевич [9], Л.Гентош [10], Д.Герцюг [11], І.Комар [19], Н. Коростіль [20], Б.Максимець [21], В.Стинська [31], Л. Федик [233], І.Ходак [33], А.Хайновський [34] та інші.

Структура дипломної роботи обумовлена її метою та завданнями. Вона побудована за проблемно-хронологічним принципом і складається зі вступу, чотирьох розділів, поділених підрозділів, висновків, списку використаних джерел (36 позицій), 1 додаток. Обсяг основного тексту становить 51 сторінок. Загальний обсяг роботи – 70 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ЦЕРКОВНО-РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ РЕЛІГІЙНОГО ЖИТТЯ СТАНІСЛАВОВА В 1920-1930 РР. ХХ СТОЛІТТЯ

1.1. Правові засади діяльності УГКЦ

Період Першої світової війни характеризується, як доволі складний для діяльності греко-католицької церкви (надалі ГКЦ). Через військові дії багато церков були зруйновані, а чимало членів релігійної громади загинули. Ще однією проблемою для релігійного товариства стало масове зубожіння населення через чималі втрати під час війни, а новим викликом не лише для церкви, але й для всієї західної України стала польська окупація. Закінчення бойових дій стали початком для відбудови та відновлення матеріальних та духовних цінностей суспільства, власне одні з перших єпископських послань закликали працювати вірян в першу чергу над відновленням своєї духовності [5, с. 251].

На українських територіях, які на той час були частиною польської держави, а точніше Другої Речі Посполитої, греко-католицька церква була поділена на три дієцезії: Львівську, Перемишльську та Станіславську, які створили Галицьку церковну провінцію. При австро-угорському уряді єпископи, які керували окремими єпархіями, призначалися на ці посади. Митрополію очолив архієпископ Анджей Шептицький, який почав свою діяльність у 1901 році. У Перемишльській дієцезії єпископом був Йосафат Коциловський (призначений у 1917 році), а в єпархії Станіславова – єпископ Гжегож Хомишин (з 1904 року). Крім того, у міжвоєнний період для окремих єпархій призначалися єпископи-помічники, якими були Іван Бучко та Микита Будка у співпраці з митрополитом А. Шептицьким. У 1939 році Йосиф Сліпий став коад'ютором з правом на спадкоємство. У Перемишльській дієцезії єпископом-помічником був Григорій Лакота, а в дієцезії Станіславова – Іван Латишевський [28, с. 135].

Наслідки Першої світової війни призвели до змін у територіальних межах Станіславівської єпархії порівняно з її обсягами у період Габсбургів. Румунська окупація Буковини у листопаді 1918 року призвела до поступової втрати єпископом Станіславова контролю над цією територією. Єпископ Станіславова втратив

контроль над двома деканатами – Чернівецьким та Сучавським, які у 1914 році включали 16 парафій, 2 філії, 35 186 віруючих, 20 священнослужителів та 3 катехитів. Крім того, приєднання Станіславівської єпархії до складу Другої Речі Посполитої призвело і до інших змін у її внутрішній структурі [28 с.152].

Статистичні дані даних щодо Станіславівської єпархії після 1935 року сформовані Олегом Бегеном такі: 20 благочинних, 421 парафія, 450 парафіяльних священників, 31 ченець-священнослужитель. Крім того, тут існувало 8 чоловічих монастирів і 35 ченців, 40 жіночих монастирів з 286 монахинями і 886 церков і каплиць. Також в цю період в єпархії навчалося 87 студентів-богословів та семінаристів. Кількість віруючих оцінювалася приблизно у 1 мільйон [4, с. 201].

В період відновлення греко-католицької церкви ключову роль відіграла преса, яка стала основним каналом поширення релігійних знань. Як греко-католицькі, так і латинські єпископи часто закликали своїх прихильників читати католицькі газети та подібні видання, щорічно організовувався місяць католицької преси, який мав на меті сприяти цій ініціативі. Проте у своїх пастирських листах вони також попереджали про шкідливість аморальних або підривних матеріалів з точки зору Церкви. У місті Станіславові виходив тижневик під назвою "Нова зоря", який був виданням Української християнської організації, а пізніше - Української католицької національної партії. Відомості з пастирських листів владики Хомишина час від часу також друкувалися в цьому журналі. Це був не лише суспільно-політичний тижневик, а й видання, що звертало увагу на культурні та релігійні аспекти [5, с. 280].

Журнал "Добрий пастир", який видали викладачі семінарій у містах Станіславів та Перемишль, був спрямований на релігійну та духовну тематику. Він видавався протягом періоду з 1930 по 1939 рік. Правові норми, що стосувалися української громади у Другій Речі Посполитій, включали два аспекти. З одного боку, ці норми враховували права національних меншин, які було сформовані з огляду на новий порядок, з іншого боку вони також відповідали за унормування питань які стосувалися Греко-Католицької церкви, де більший відсоток становили українці. Міжнародні договори, що гарантували права національних меншин,

включали Малий Версальський договір від 28 червня 1919 року розроблений та підписаний з метою захисту національних меншин, а також Ризький мирний договір, укладений між Польщею, більшовицькою Росією та Україною 18 березня 1921 року. Крім того, права національних меншин неодноразово обговорювали в резолюціях Ради Ліги Націй [6, с. 76].

Рішення Ради послів від 15 березня 1923 року мало велике значення, оскільки воно офіційно підтвердило польську владу в Східній Галичині. Це було важливим кроком, який переконував українську меншину в тимчасовості польського уряду в цій області. До цього моменту українські політичні партії були настроєні скептично до польської влади і навіть бойкотували парламентські вибори. Церква також уникала участі у єпископських зібраннях, що свідчило про її недовіру польській владі [8, с 91].

Польська влада у період між 1918 та 1923 роками активно вела інтеграційну політику відносно Східної Галичини, для того щоб повністю отримати її у складі Польської держави. Таку стратегію можна поділити на кілька напрямів: повне припинення проявів національно-визвольного руху; повна ліквідація ознак автономії краю, яка була набута за час панування Австро-Угорської імперії; завдяки впровадженню нових культурних змін на свідомому рівні зробити Галичину частиною Другої Речі Посполитої; останнім пунктом ввести політику “доконаних фактів” з законодавчим підґрунтям, яке має забезпечити легітимність рішень в очах міжнародного товариства, зокрема Ліги Націй [26, с. 194].

Після рішення Ради послів країн Антанти щодо приєднання Східної Галичини до Польщі в 1922 році, правове становище населення цього регіону було визначене конституцією та законом від 26 вересня 1922 року. Ідеологічну основу щодо національних меншин висували представники націонал-демократів, такі як Станіслав Рабський і Роман Дмовський. Вони вважали, що українське населення, яке проживає серед польського елемента, є слабким і має низьку національну свідомість, тому є потенційною ціллю для асиміляції через природний вплив польської культури та зміни національного складу Східної Галичини. Політика націонал-демократів базувалася на відкиданні ідеї про українську націю,

пропонуючи спочатку асимілювати українців до створення "політичного народу", де окремі "етнічні групи" мали відмовитися від поглядів на державність, а лише прагнути до збереження своєї культури, традицій, релігії та мови. У змісті національної ідентичності ці представники ставали поляками, визнаючи перевагу польської культури, що в такий спосіб сприяло вирішенню польських інтересів у державі [23, с. 72].

Основною метою націонал-демократичного польського руху було об'єднання національно держави, та протистояння всьому, що не відповідає їхнім політичним ідеалам. Поставлена мета диктувала правила, які обмежували культурний та громадський розвиток національних меншин, особливо українців, заперечуючи їх як окремих народ з власною культурою. Основний акцент робився на швидке формування єдиної польської нації, яка могла б стати опорою польської державності. Такий тиск на національні меншини був помітний навіть у мові, так замість терміну "Східна Галичина" варто було вживати нову назву "Східна Малополюща" [23, с. 97].

Дії, які були здійснені з метою інтеграції, активно впроваджувались у всі сфери життя національних меншин включаючи релігію. Таким чином важливими пунктами у напрямі польської урядової діяльності стали дії спрямовані на уникнення впливу греко-католицизму на Холмщину та Волинь [23, с. 39].

Конституція 1922 року диктувала закони, згідно яких надавала мешканцям регіону можливість створювати релігійні спілки, адже релігія визнавалася важливою складовою суспільно-політичного життя, яка при цьому не була відокремлена від держави. Тому політичні партії, що брали участь у державному управлінні, враховували релігійні об'єднання як важливий фактор стабілізації у суспільно-політичному контексті. Релігійні групи мали визначені межі автономії, які були встановлені конституцією. Сукупність правил контролювала відповідність роботи цих об'єднань законам країни. Виконання релігійних обов'язків віруючими не повинно було суперечити встановленому конституційному порядку в суспільстві. Серед всіх релігійних об'єднань, Католицька церква, була наділена найширшими можливостями [28, с. 112].

Після травневих подій 1926 у Польщі до влади прийшов Юзеф Пілсудський, з доволі двозначним підходом до українців. З приходом нової влади реакція українського населення була різною, можна сказати, що люди поділилися на кілька груп, в яких були певні очікування.

- Молодь, яка вважала що травневий переворот може допомогти звільнити робітничий клас від впливу та створити так звану “націоналістичну державу русинів”.
- Група окремих організацій, яка планувала досягти повної незалежності.
- Люди які сподівалися на погіршення та послаблення влади в самій Польщі, і як результат поліпшення умов для українського населення
- Група людей яка була нейтральна до політики та приймала політичні рішення та зміни у владних структурах [20, с. 54].

Газета “Нова Зоря” яка продовжувала бути важливим джерелом інформації на українських землях, а зокрема в Станіславові, активно дописувала про події травневого перевороту та його впливу на українське населення. Зокрема журналісти газети засуджували владну польську структура за те що вона більше служить власним політичних інтересам, а не на суспільне благо.

З приходом до влади Юзефа Пілсудського, навколо нього сформувалися декілька організацій (Незалежний блок співпраці з урядом), які підтримували його погляди та працювали на підтримання та зміцнення Польської держави та її військового потенціалу, головним сенсом такого управління стала ідея переважання ролі держави над людиною та її інтересами. Після виборів до сейму, у 1926 році був прийнятий закон, який вносив правки до діючої Конституції заради посилення ролі президента. Юзеф Пілсудський та його уряди здійснювали стратегію державної асиміляції, не відходячи від мети національної асиміляції української меншини. Хоча у цьому контексті була прийнята більш толерантна мовна та релігійна політика, і українці могли займати певні посади в урядових структурах.

Проблема національних меншин у Речі Посполитій була тісно пов'язана з релігійними питаннями. Юзеф Пілсудський вважав за важливе знайти спільну мову між католицькою, греко-католицькою та православною конфесіями, а також вирішити питання щодо організації та місцезнаходження окремих церков, які були популярні серед населення. Це стосувалося, зокрема, Православної церкви і її статусу автокефалії, а також переходу на місцеву мову та обряди. Автокефалізація мала за мету розірвати зв'язки з російською церквою та захищати її від впливу східних релігійних концепцій [9, с. 145].

На конференції представників східних та Люблінського воєводств у червні 1928 року були сформульовані принципи дерусифікації, спрямовані на поширення православ'я серед місцевого населення. Ці принципи передбачали впровадження мовних змін, таких як використання церковнослов'янської мови у релігійних обрядах, навчання релігії та вживання державної мови в урядових установах. Також було запроваджено українізацію регіональних церков шляхом надання їм національного характеру та надання польського громадянства духовенству української та білоруської національностей. Ці заходи враховували два аспекти: забезпечення розвитку місцевих культурних цінностей та релігійної свободи, а також вимогу лояльності до Польської держави та визнання її суверенітету [30 с. 184].

1.2 Проблема організації структури УГКЦ в Станіславові

Станіславська єпархія під час польської окупації опинилася у доволі складних суспільно-політичних умовах. З огляду на це єпископ Г. Хомишин намагався розробити власний план відновлення церковної структури. План складався з програми розвитку церкви до 1923 року та включав в себе зміни, які на думку єпископа мали покращити становище ГКЦ у час панування Польщі. Зокрема Г. Хомишин пропонував ввести до традицій ГКЦ деякі риси римо-католицької церкви, зокрема целібат (безшлюб'я) священнослужителів, нові релігійні практики та впровадження нового календар. На Г. Хомишина такі дії могли сприяти розвитку зв'язків з Ватиканом та посилити вплив церкви на українське населення.

Єпископ почав схилитися до ідеї польсько-українського примирення одночасно виступаючи за надання автономії церкви. З метою впровадження програми та відновлення структури єпархії Хомишин писав численні пастирські листи та готував різноманітні звернення [15, 105-106].

У 1919 та 1920 роках були проведені конференції серед священнослужителів на яких власне були підтримані ідеї Г.Хомишина зокрема рішення про введення celibату та поширення традицій римо-католицької церкви (поширення культу святого Йосифа Обручника та Найсвятішого Хрестового Серця). На думку священнослужителів, введення celibат зможе оновити склад духовенства та покращити їх матеріальне становище. За словами дослідників митрополит А. Шептицький позитивно відносився до ідеї Станіславівського єпископа щодо впровадження традицій римо-католицької церкви (“латинізації” церкви). Тому буде вірно стверджувати що на початку 20-х році ХХ століття бачення Г. Хомишина та А. Шептицького на розвиток майбутнього ГКЦ на теренах Східної Європи збігалися [16, с. 122].

З липня 1919 року Греко-Католицька Церква опинилася в нових умовах, коли уряд Другої Речі Посполитої запровадив надзвичайний стан у Східній Галичині, який тривав до 1922 року. Адміністрація розпочала активні репресії, що вплинули на становище єпископату, духовенства та вірян. Це показало, що відродження Греко-Католицької Церкви тепер залежало від визначення її правового статусу в окупованому регіоні та встановлення відносин із польською окупаційною адміністрацією.

В таких умовах почалося відновлення Станіславівської єпархії, яку з 1904 року очолював єпископ-ординарій Григорій Хомишин. Першим завданням було відновлення її організаційної структури, що включало визначення канонічної території єпархії відповідно до нових суспільно-політичних умов, поповнення церковно-адміністративних органів управління єпархією (єпископської капітули, консисторії, церковних судів тощо) та внесення змін на рівні деканальних і парохіальних урядів.

Головна ціль станіславівського єпископа полягала у становленні довоєнної церкви, в першу чергу він зосередився на структурній реконструкції єпархії розпочавши з деканальних урядів. Головною проблемою була не зрозуміла ситуація з юридичним статусом всієї Греко-Католицької Церкви, тому було менше уваги приділено вищим єпархіальним органам. Як вже зазначалося, чимало зусиль було спрямовано на реорганізацію декадальних урядів, які з огляду на кадрове становище були в не найкращому стані. В першу чергу в діяльності церкви важливу роль виконував священник на місці, проте здебільшого з огляду на вік вони не мали змоги в повній мірі виконувати поставлені перед ними вимоги, тому було прийняте рішення замінити старих священників на молодих та енергійних [16, с. 48].

У процесі відновлення організаційної структури єпархії єпископ Г. Хомишин був змушений враховувати політичні реалії польської окупації. У січні 1920 року новий політико-адміністративний поділ Східної Галичини на три воєводства – Львівське (28 повітів), Станіславівське (16 повітів) і Тернопільське (17 повітів) – був спрямований на збільшення питомої ваги польського населення. Це ускладнило процес відносин церкви з владою, оскільки новий поділ не збігався з церковно-адміністративним поділом греко-католицької церкви.

Канонічна територія Станіславівської єпархії була поділена між Станіславівським і Тернопільським воєводствами, де знаходилися парафії відповідно 9 і 7 деканатів. На території Станіславівського воєводства знаходилося 545 парафій у 39 деканатах трьох греко-католицьких єпархій: Львівської (241 парафія у 20 деканатах), Станіславівської (256 парафій у 9 деканатах) і Перемишльської (48 парафій у 5 деканатах). [3; 4] .

В австрійський період невідповідність церковного і політичного поділів призводила до поділу парафій у межах одного повіту на два деканати, тоді як тепер парафії деяких деканатів були "розкидані" по кількох повітах одного воєводства або навіть по різних воєводствах. Наприклад, парафії Скальського деканату знаходилися в межах Гусятинського, Борщівського, Заліщицького й Чортківського повітів Тернопільського воєводства, а єдиний на всю єпархію Устецький деканат був поділений між повітами різних воєводств.

Ця невідповідність значно ускладнювала відновлення організаційної структури Станиславівської єпархії на рівні деканальних і парафіяльних урядів та створювала бюрократичні перешкоди у відносинах між церковною та державною владою. Короткий період існування Галревкому (серпень-вересень 1920 року), за винятком окупованої радянськими військами частини канонічної території Станиславівської єпархії (Борщівський, Буцацький, Гусятинський, Заліщицький, Підгаєцький, Терехівський і Чортківський повіти), майже не вплинув на адміністративно-територіальну структуру греко-католицької церкви. Запровадження воєводського поділу Східної Галичини у вересні 1921 року та створення окремих відділів у справах релігійно-церковних відносин при кожному воєводському управлінні посилили адміністративний тиск на ГКЦ.

У таких суспільно-політичних умовах єпископ Г. Хомишин намагався розробити власний проект відродження церкви. Його програма передбачала зміцнення греко-католицької церкви шляхом впровадження деяких елементів римо-католицької церкви. Водночас він підтримував ідею "автономізації" церкви від держави, прагнучи мінімізувати її вплив на релігійне життя. В межах своєї єпархії Хомишин розпочав відновлення організаційної структури, використовуючи різні засоби (пастирські листи, звернення до духовенства і вірян, розпорядження) і методи (зобов'язання духовенства до канонічного послуху).

Зважаючи на невизначеність правового статусу всієї ГКЦ, Хомишин зосередив основну увагу на відновленні середньої ланки – деканальних урядів, приділяючи менше уваги вищим єпархіальним органам, таким як єпископська капітула та консисторія. Для кращого розподілу обов'язків у консисторії було призначено 4 нових радників із числа "почесних крилошан": о. Антоній Войтіховський, о. Євстахій Шмериківський, о. д-р Яків Медвецький та о. д-р Василь Бабин. Це доповнення консисторії дозволило зосередити зусилля на вирішенні найважливіших проблем розвитку єпархії до визначення правового статусу церкви за Конкордатом 1925 року з Ватиканом.

Найбільшу увагу приділяли відновленню деканальних урядів, оскільки вони найбільше потребували кадрових змін. Через поважний вік більшості деканів, які

часто не могли повністю виконувати свої обов'язки і були готові передати їх іншим, більш енергійним священикам, єпископ Г. Хомишин здійснив кадрову реорганізацію деканальних урядів у Станиславівській єпархії. Уже в травні 1919 року завідателем Жуківського деканату був призначений молодий парох Хотимира о. Григорій Дурделло, який у 1921 році був затверджений дійсним деканом і отримав крилошанські відзнаки. Цей молодий і енергійний священик відразу проявив себе на своїй парафії, зокрема у відбудові церкви і реорганізації польської школи в утраквістичну з українськими класами.

З повагою до попередніх деканів, єпископський ординаріат проводив кадрові зміни поступово. Уже в 1920 році було замінено шість деканів (Богородчанського, Бучацького, Городенківського, Косівського, Надвірнянського, Скальського і Чортківського деканатів), на їх місце призначено молодших за віком. Завдяки цій кадровій реорганізації склад деканальних урядів Станиславівської єпархії значно омолодився: якщо на початку 1919 року вік деканів коливався від 83 до 31 року, то в 1922 році – від 61 до 34 років, причому більшість деканів не перевищували 40 років. Це забезпечило ефективніше адміністрування. [3]

Єпископ Г. Хомишин також вніс організаційні зміни на рівні деканальних урядів. По-перше, після завершення війни він відкликав надзвичайні повноваження, надані деканам та окремим священикам у 1914 році. Це стосувалося розрешень від шлюбних перепон, дозволів на проведення двох богослужінь та права керувати парафіями. По-друге, у червні 1925 року Єпископський Ординаріат, під час обговорення целібату, уточнив обов'язки деканів, наголошуючи, що кожен декан є виконавчим органом єпископа і не може віддавати розпорядження без його дозволу. Особливої уваги потребували проблеми відновлення організаційної структури єпархії на найнижчому рівні – парафіях. Від вирішення цих питань залежав подальший розвиток церкви. Хомишин звернув увагу на систему заміщення парафій, моральне та матеріальне становище духовенства та їхніх родин, відбудову церков та парафіяльних будинків. Ці питання були основними в роботі Єпископської Консисторії у 1919-1920 роках, про що свідчать протоколи її засідань. Відновлення парафій проходило відповідно до програми Хомишина, яка

формувала новий ідеал священика – “воїна Христового”, що поєднує душпастирську працю та активну суспільну діяльність.

Під час процесу відновлення парафіяльних урядів впливали не лише "внутрішні" проблеми їх розвитку, але й інші фактори, зокрема, політика польської адміністрації стосовно УГКЦ. За цей період політика польських влад зазнала значних змін: від систематичних репресій до спроби розмежування духовенства на лояльних та "неприєднаних ворогів" держави, а пізніше - до укладення угоди з церквою на підставі Конкордату. Змінювалися і методи репресивної політики, яка проводилася на кількох рівнях: по-перше, на політичному рівні для перевиховання національно свідомих священиків проводилися масові інтернування, конфінування та випадкові вбивства; по-друге, на економічному рівні виплату коштів з релігійного фонду спершу припинено, а пізніше значно скорочено; по-третє, на культурному рівні здійснювалася спроба полонізації через примусове ведення листування з адміністрацією та переведення метрик на польську мову. Крім того, місцева адміністрація проводила приховану політику залучення вірних і навіть духовенства до латинського обряду. Однак особливо загострені суперечності у "боротьбі за метрики та мову" виникли трохи пізніше. Політична влада також видаляла катехитів з посад у школах. Найбільш шкідливою для відновлення парафіяльних урядів та загалом для розвитку УГКЦ виявилася прихована політика "перетягнення" вірних та духовенства на латинський обряд, що проводилася під гаслом "боротьби за душі". Це включало виключення з посад, фальсифікацію метрик, примус до взяття шлюбу у римо-католицьких церквах тощо. Польське римо-католицьке духовенство, яке вважалося місіонерським, відіграло роль у цій політиці, показуючи негативне ставлення до українського національного руху ще з перших днів окупації краю. В результаті цієї діяльності змінилися обряди у майже половині греко-католицьких парафій у всьому деканаті. Таким чином, діяння "місіонерів" з римо-католицького духовенства за підтримки окупаційних влад загрожували серйозними наслідками для існування УГКЦ і потребували реагування з власного боку. Це ставило перед єпископом Г. Хомишиним складні завдання. З одного боку, він намагався укласти компроміси з польською

адміністрацією у різних питаннях, таких як регулювання призначення парафійних священників, забезпечення матеріальних потреб духовенства та потреб сімей вдів і сиріт священників, відновлення пошкоджених церков і парафіяльних маєтків тощо. Але з іншого боку, він наполягав на визнанні автономії церкви, незалежності від політичних структур, щоб забезпечити духовенство від можливих репресій, а вірних - від примусових змін у богослужінні [25, с. 142-143].

В цілому, репресивна політика польської адміністрації значно вплинула на організаційну структуру Станиславівської єпархії, особливо на чисельність і якість парафіяльних урядів. У єпархії було інтерновано 87 духовних осіб, що становило близько 15% від загальної кількості духовенства. Крім того, високий рівень смертності серед духовенства в 1919-1920 роках, ймовірно, спричинений епідемічними захворюваннями, також позначився на єпархії. За цей період померло 59 священників, включаючи 39 парохів, 12 завідателів, 2 сотрудников, 4 експозитів і 1 катехита. Єпископ Г. Хомишин писав 7 лютого 1920 року, що "тяжко карає справедливість Бога цілий наш народ за гріхи і провини наші. Карає нас Христос через людей, а також прямо, бо страшна пошесть лютує і десяткує вірних, щодня забираючи життя священників". Тимчасовий дозвіл єпископа студентам-богословам навчатися приватно і здавати іспити частково вирішив проблему. За 1919-1920 роки було висвячено тільки 19 богословів, тоді як у 1918 році – 34. Тому питання відновлення парафіяльних урядів, зважаючи на великі втрати духовенства, стало особливо актуальним і вимагало комплексного підходу для вирішення.

Для повного відновлення організаційної структури єпархії на рівні парафіяльних урядів було необхідно врегулювати процес призначення священників на парафії, зокрема під приватним і урядовим патронатом, а також забезпечити матеріальну підтримку духовенства з релігійного фонду. Це вимагало налагодження певних відносин з польською адміністрацією. Враховуючи це, єпископ Г. Хомишин підтримав протести, ухвалені на спільній конференції єпископату 23–24 травня 1920 року, проти дій Президії Намісництва у Львові та Міністерства віросповідань у Варшаві щодо частих перешкод у призначенні священників і переміщенні катехитів.

Станиславівський єпископ доклад зусиль для впорядкування системи призначень на парафії гідними свого звання священиками, проводячи конкурсні іспити з богослов'я для кандидатів. Такі іспити часто виявляли професійну здатність священиків, відсіюючи малодосвідчених кандидатів. Наприклад, після одного з таких іспитів з 11 кандидатів на парафію комісія синодальних іспитувачів визнала 5 священиків "непридатними" для призначення. Крім того, владики звертали увагу на звичай, коли парафіяни "шукали" собі священика в Ординаріаті, що створювало залежність священика від вірних. Тим часом генеральний делегат К. Галецький, виконуючи розпорядження уряду у Варшаві, повідомив 1 лютого 1920 року про відновлення виплат конгруї священикам і допомоги вдовам і сиротам священиків за умови подання документів, включаючи підтвердження лояльного ставлення до польського народу.

У березні 1920 року Міністерство віросповідань і освіти розпорядилося встановити плату священикам, які проводять релігійне навчання в народних школах, за період з вересня 1919 року. Однак остаточне вирішення проблеми матеріального забезпечення духовенства залежало від результатів земельної реформи. Для цього уряд доручив своєму генеральному делегату та старостам у Східній Галичині зібрати детальну інформацію про церковні, монастирські, парафіяльні й духовні маєтки. Вирішення проблеми матеріального забезпечення духовенства і заміщення церковних посад вимагало врегулювання правового статусу ГКЦ і налагодження контактів з польською адміністрацією для забезпечення автономії церкви та створення мінімальних умов для її розвитку.

Перші спроби відновлення організаційної структури Станиславівської єпархії в 1918-1925 роках на всіх рівнях показали складне становище ГКЦ в умовах польської окупації та засвідчили вирішальний вплив політичних факторів на її відродження. Це змусило єпископат висунути гасло автономії ГКЦ щодо держави. Контакти з польською адміністрацією показали необхідність врегулювання правового статусу ГКЦ, хоча питання національно-політичної орієнтації духовенства та єпископату залишалося актуальним [25, с.114].

Здебільшого ставлення українських вірян до польської влади було негативним. Так, у Станіславському воєводстві з 588 священників єпархії лише 154 були лояльними до влади, 108 - нейтральними, а 200 - ставилися до неї неприязно. Однак, серед всієї Східної Галичини, саме в Станіславській єпархії був найменший відсоток населення, який негативно ставився до польського керівництва. Причиною цього стала доволі стримуюча політика Г. Хомишина, який шукав шляхи до взаєморозуміння через впровадження змін у церковну систему. Можна сказати, що Г. Хомишин займався більше релігійним справами ніж політичними на відміну від А. Шептицького, який обрав більш радикальну українську позицію [23, с. 73].

РОЗДІЛ 2. СУСПІЛЬНО ПОЛІТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО КАТОЛИЦЬКОГО ДУХОВЕНСТВА У 20—30 ТІ РОКИ ХХ СТОЛІТТЯ

2.1 Створення та діяльність християнських організацій в Станіславівській єпархії УГКЦ

У період, коли Західна Україна була частиною Польщі, Українська Греко-Католицька Церква відігравала значну роль у житті місцевого населення. Проте політика польських владних структур стосовно українського населення та Греко-Католицької Церкви створила ряд серйозних проблем для політичного та релігійного життя суспільства. Зокрема польською владою проводилися дії з метою пригнічення діяльності українського населення у релігійних структурах. Доволі поширеним явищем стали арешти священнослужителів різного рівня від звичайних духовників до представників високої церковної ієрархії). Так, серед атриманих Серед затриманих були о. Теодор Богачеський, Омелян Ковч, Яким Сеньківський та інші.

Через невизначену ситуацію греко-католицьке духовенство створило кілька організацій, які вели не тільки релігійну діяльність, але й активно включилися в політичні процеси. 4 серпня 1920 року було засновано Українську християнську організацію (УХО) із Теодозійєм Галущинським на чолі, проте неофіційним лідером об'єднання був єпископ Г. Хомишин, який намагався це приховати. Хомишин вкладав значні кошти в фінансування УХО - близько 1000 доларів на рік. Крім Станіславова організація успішно поширилася у Львівському воєводстві та спрямовувала свою діяльність на захист церковних та політичних прав українського народу. Вона акцентувала увагу на об'єднанні католиків, але намагалася залишатися аполітичною, співпрацюючи з національними та християнськими політичними установами. УХО виступала за ідею автономії Галичини у своїй політичній програмі [23, с. 75].

Діячі Української Християнської Організації (УХО) вкладали велике значення у видавничу справу періодичних видань. З 1926 року організація заснувала та почала випускати власне офіційне видання “Нова Зоря” під

редакторством О. Назарука. У першому випуску часопису було зазначено, що його головною метою є підвищення рівня релігійної освіченості через розповсюдження, уточнення та захист католицького світогляду в усіх сферах життя, а також сприяння розвитку національної свідомості та освіти українського населення. Журнал мав на меті брати участь у реформуванні суспільних відносин з дотриманням принципів Католицької церкви, крім цього видання зобов'язувалося захищати права та свободи країнців, сприяти розвитку національних установ і підтримувати політичні партії [28, с. 196].

Українська Християнська Організація була пов'язана з політичним об'єднанням УНДО (Українське національно-демократичне об'єднання), яке діяло на території Галичини з 1926 року. УНДО представляли три окремі групи політичних діячів з різними політичними напрямками розвитку: перші підтримували ідею відновлення української державності (Дмитро Левицький, Василь Мудрий); друга група у своїх політичних переконаннях підтримувала ідею отримання автономії Галичини у складі Польської держави (Володимир Бачинський); треті розглядали можливість вступу Галичини до складу Радянського Союзу (Є.Петрушевич) [28, с.198].

Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО) отримувало підтримку від греко-католицьких священиків, які неодноразово відвідували партійні засідання. В загальному серед членів УНДО було 24 священики, серед них Йосиф Сліпий. У листопаді 1926 року відбувся партійний з'їзд на якому була сформована релігійна програма організації, яка визначила УГКЦ важливою складовою життя західного регіону в тому числі Східної Галичини. Крім цього УНДО висловлювало своє занепокоєння щодо політики польської влади стосовно Церкви та закликало духовенство приймати активну участь у громадському житті нації й сприяти вільному розвитку церковного життя, пов'язуючи його з національними змаганнями суспільства [28, с.204].

Незважаючи на всі дії УХО все ж не досягло бажаної суспільної популярності, такий результат було зумовлений кількома факторами. По-перше, єпископ Хомишин та організація, що діяла під його патронатом, вважалися

пропольськими, або принаймні готовими домовитися. У політичній сфері це проявлялося в тому, що вважали раціональним прагнути до автономії, а не висувати гасла за незалежність. Більше того, єпископ Г.Хомишин був противником візантинізації греко-католицького обряду, тоді як більшість духовенства та віруючих були за неї. Все це вплинуло на сприйняття архієрея і його оточення іншими ієрархами. Крім того, були також непорозуміння між владикою Хомишином та архієпископом Шептицьким [14, с. 45].

Відсутність успіху Української християнської організації спонукала владика Г. Хомишина задуматися про зміну концепції дії, тому на заміну прийшла організація з характером католицької партії - Українська католицька народна партія (УКНП), яка була створена 24 вересня 1930 року. Організація мала основні принципи, серед яких були абсолютизація католицької віри як фундаменту культури та прогресу, прагнення до соціальної і національної гармонії через консервативний підхід, та підтримка автономії Галичини в складі Польщі та позитивне ставлення до Польської держави. Ідеї та програмні припущення нової партії були представлені на сторінках «Нової зорі» [28, с.287].

В 1929 році у газеті "Нова Зоря" підкреслювалося, що уряд недостатньо уважно ставився до побудови позитивних відносин у країні та мало зробив для втілення обіцяних конституційних змін. Подібні тенденції можна було спостерігати і в інших сферах життя, таких як економіка, соціальна сфера, релігійні питання та зовнішня політика. З перших же заяв УКНП (Українська католицька народна партія) у пресі стало зрозуміло, що партія бере курс на політичне порозуміння з польською владою. Таку політику пояснювали тим, що приєднання Східної Галичини до Польщі стало доконаним фактом, якого, мовляв, не можна ігнорувати, бо інакше українське суспільство могло б втратити всі шанси активного політичного життя, а політика Другої Речі Посполитої могла б остаточно маргіналізувати українське питання. Лідери партії, апелюючи до зобов'язань, які брала на себе польська влада у 1922 р., намагалися домогтися їх виконання. Йшлося про так і не втілений у життя закон від 26 вересня 1922 р., який передбачав автономію галицьких воєводств, що давало б можливість українському суспільству

активно брати участь у політичному житті. УКНП визнавала політичні реалії, тому у своїй програмі висунула вимогу об'єднання всіх українських земель, що належали Польській державі, і надання їм національно-територіальної автономії. Звичайно, на таку політичну позицію не могли не відреагувати націоналісти. ОУН виступила не так проти нової партії, як проти її засновника єпископа Г. Хомишина та його політичних уподобань. Для оунівців не могло бути й мови про якесь примирення з поляками, тому ідея порозуміння була для них неприйнятною.

Єпископ Г. Хомишин висував ідеї щодо примирення з Польщею ще з часів заснування УХО. Газета "Нова Зоря" багато разів підкреслювала, що брак взаєморозуміння між українцями та поляками шкодить обом націям. Тому було запропоновано скласти угоду між двома сторонами, яка буде збігатися з католицькими канонами. Єпископ стверджував, що лише співпраця з польським населенням може допомогти українцям здобути власну автономія, а дві сторони мають працювати на благо країни. На його переконання таке ставлення українців до Польщі змусило б державне керівництво переглянути свою політику щодо українських земель та національних інтересів населення. Через своє прихильне ставлення до Польщі єпископ став об'єктом погроз та переслідувань з боку Організації Українських Націоналістів. Це змусило єпископа дещо мінімізувати контакти з польським суспільством, але разом з тим не змінило його поглядів. Власне свою думку він ще раз підтвердив у своїй книзі "Українська проблема". Через погляди та неодноразові виступи націоналісти називали Хомишина зрадником нації [18, с. 123].

2.2. Участь УГКЦ у національному русі

Важливим для розуміння становища УГКЦ 1920-1920 рр. ХХ століття є окреслення участі церкви в українському національному русі. Варто розпочати дослідження з моменту заснування Української Національної Ради ЗУНР 18-19 жовтня 1918 року до складу якої крім депутатів та членів політичних партій увійшли митрополит А. Шептицький та єпископи Г. Хомишин та Й. Коциловський. Участь духовенства в установчих зборах ще раз нагадувала про їхню роль у

політично-суспільному житті. Разом з тим Греко-Католицька Церква не до кінця поділяла всі політичні концепції творців ЗУНР [28, с.74].

Представники духовенства ГКЦ хоч і підтримували ідею становлення Української держави, проте прагнули щоб вона була заснована а вченнях катлицької думки. Г. Хомишин у своїх пастирських посланнях про необхідність заснування держави згідно всіх католицьких постулатів. Незалежно від ціннісних орієнтирів УНР, представники церкви були присутні в усіх інституціях. Крім того, представники греко-католицької церкви підтримували діяльність ЗУНР, спрямовану на розгром польських сил. Своєрідну моральну підтримку надавало звернення (телеграма) до галицького війська, надіслане учасниками з'їзду духовенства 7–8 травня 1919 р. у Станіславові. Журнал «Стрілець» цитував його зміст, говорячи, що: Українське греко-католицьке духовенство щиро вітає і висловлює слова глибокої пошани нашим героїчним воїнам, від усього серця пропонує їм свою силу допомагати їм і молиться Всевишньому Богові про благословення за справедливе, святе діло, велику силу і перемогу у визволенні всієї дорогої Батьківщини від зарозумілих ворогів. Духовенство продовжувало грати важливу роль в житті українського суспільства. Важливо відзначити, що греко-католицькі єпископи акцентували увагу на цьому аспекті своєї діяльності. Це призвело до одноголосного рішення підтримати ідею національної незалежності. [28, с. 84].

Якщо розглядати участь церкви в українському націоналістичному русі, то до 1930-х рр. вона була активним його учасником, та розглядала націоналізм як мирний суспільний рух задля збереження власної національної ідентичності. Можна сказати, що духовенство виконувало подвійно роль в суспільстві. З одного боку священики повинні були бути духовними лідерами, а з іншому боку церква виступала активною частиною націоналістичного руху, яка боролася за національність інтереси українського суспільства, яке перебувало під владою Польщі. Насамперед активної позиції від духовенства очікували люди, крім того радикальна польська політика не дозволяла залишатися осторонь. Варто відзначити, що церковна обрядовість також визначала національну ідентичність.

При цьому всьому верхівка церкви намагалася приховати власну участь у національному русі особливо підпільному.

Важливою персоною для національного руху став Андрій Шептицький., який починаючи з 1921 року наполягав на здобутті незалежності західного регіону, піднімаючи це питання на міжнародному дипломатичному рівні. З метою відстоювання своїх інтересів, митрополит відвідував Рим, Париж та Лондон, намагаючись встановити контакти з представниками Антанти. За думкою польських чиновників, його дії викликали негативне уявлення про Польщу перед Антантою та українською еміграцією, що призвело до його затримання та тимчасового ув'язнення в Познані у 1923 році. Польський уряд намагався дискредитувати митрополита звинувачуючи його у зв'язку з російськими військами та бажанні прийняти православ'я [28, с.148].

З моменту встановлення польського окупаційного режиму на західноукраїнських землях, населення та більша частина духовенства чинила опір новій владі. Так, священники відмовлялися проводити богослужіння з нагоди Дня Польської Незалежності, натомість проводили поминальні панахиди по загиблим воїнам УГА та січовим стрільцям.

Більша частина ГКЦ схилилася до думки що збереження власної національної ідентичності можливе лише за умови дотримання міжконфесійних відмінностей у двох гілках Католицької Церкви (римо-католицької та греко-католицької). Польська влада ж намагалася всіма силами схилити українців переходити на латинський обряд, маніпулюючи матеріальним та суспільним становищем. Водночас зміна обряду лише б прискорила інтеграцію українців до польського суспільства. Польська влада сприймала ГКЦ переважно як політичну організацію, яка становить загрозу для відновленої держави, а не як церковну установу національної меншини. Часто влада забороняла духовенству ГКЦ організувати масові заходи на честь великих церковних свят і збирати кошти на релігійні та освітні цілі українського населення.

Через свій тиск на духовенство польська влада сама стала стимулом до формування серед українського населення думки про створення незалежної

української Церкви та участі в національному русі. В історії збереглися факти, які стверджують, що серед активних членів ОУН були священники. Найяскравіший приклад – о. Ярослав Чемеринський, довгорічний фінансовий референт КЕ ОУН на ЗУЗ, який двічі – у квітні – червні 1931 і в березні – червні 1932 р. – виконував обов'язки крайового провідника. Однак таких випадків доволі мало, адже згідно постулатів Церкви священник не міг брати участь у революційній боротьбі [18, с.135-136].

Варто сказати, що націоналістичні ідеї в більшій мірі суперечили правилам Церкви та й християнству в цілому. Хоч націоналісти неодноразово акцентували увагу на важливість релігійного життя їхні тези цілком могли бути не підтримані УГКЦ. В. Стефанів виділяє наступні розбіжності між поглядами ОУН та УГКЦ [18, с.251-253].

1. Радикальний націоналізм та християнство відрізнялися у своїх головних переконаннях. Для ідеології інтегрального націоналізму нація стояла на першому місці. Проте ця концепція не узгоджувалася з католицьким (і взагалі християнським) вченням, що було відзначено навіть у націоналістичних колах. Євген Онацький виділяв такі відмінності між ідеологіями: «Католицька держава, що з самого початку, з початку соціалізму, виступала проти цієї доктрини, зокрема через її заперечення індивідуальних прав, які повинні були б поглиблюватися в соціалістичній спільноті, – не може підтримати фашистську доктрину, бо вона стверджує, що людина існує для нації, а не нація для людини».

2. Вагомою деталлю інтегрального націоналізму є виокремлення власної нації над іншими, власе ця теза цілковито суперечить Святому Письму.

3. Український радикальний націоналізм пропагував ідею культу "надлюдини" або "вождя". Це відокремлення не лише нації, але й окремої особи, суперечило християнським принципам. Для націоналістів культ особистості мав важливе значення, оскільки вони стверджували, що саме через відсутність лідера, здатного керувати народом, була втрачена можливість національної незалежності після Першої світової війни. Ця ідея з'явилася в українському націоналізмі в період, коли в Європі ставала популярною концепція "вождизму", особливо під впливом

успіхів фашизму в Італії. Націоналісти вважали, що те, що вважалося неприпустимим для звичайних людей з моральних позицій і традицій, не має стримувати "вождя" та його ведучу групу.

У сфері церковних питань українські націоналісти прагнули до розумного підходу, уникаючи екстремальних сценаріїв. Вони боялися або повного відсутність втручання держави у церковні справи, що могло спричинити з'яву впливового московського патріархату, іноді вищого за владу царя, або ситуації "держави в державі", подібно Ватикану, яка б перебувала поза контролем української держави. Вони стверджували, що "держава повинна бути формально відокремленою від церкви, але в українській державі не може існувати церква, що не підкоряється нормам українського законодавства та контролю державних чинників". У майбутньому, на їхню думку, українська держава повинна контролювати кадрову політику церкви, щоб запобігти неприпустимим діям у духовній сфері. Ця позиція нагадувала практику царської Росії, де втручання в церковне життя спричинило активну участь Церкви у громадсько-політичних справах. Вони вважали, що такий підхід змусить різні церкви стати важливим чинником у державному житті. Хоча націоналісти вбачали у церкві ключову роль у духовному та громадянському вихованні, вони не враховували канонів церковного права. Їхня позиція передбачала чітке національно-державне орієнтування церкви. Важливо також зазначити, що на Конгресі українських націоналістів 1929 року жоден священник не брав участі, а доповідь про заплановану державну політику щодо релігії презентував хімік М. Вікул. Здається, ідеологи ОУН, особливо наприкінці 1920-х років, висловлювали підтримку ідеї створення в майбутній українській державі Автокефальної Церкви, подібної Англійській. Це означало, що вони прагнули мати церкву, яка була б незалежною від Римського Папи чи будь-якого патріарха, але підпорядкованою державі. Як зазначалося раніше, частина священників Греко-Католицької Церкви мала подібні погляди й вважала за доцільне створення єдиної "Української Народної Церкви" [18 с.254].

Лідери католицького руху та греко-католицький єпископат неоднозначно ставилися до націоналізму. У більшості випадків вони розглядали націоналізм як

патріотизм та засіб будівництва нації та держави. Для багатьох католицьких організацій націоналізм, заснований на принципах любові до Бога та своєї країни, був позитивним явищем. Однак вони жорстко засуджували радикальний націоналізм, що закликав до екстремальних дій, які суперечили християнським моральним принципам. Католицькі ідеологи та теоретики християнського націоналізму вважали, що крайній націоналізм розглядав націю як щось незалежне від індивідуальних осіб і відокремлював її від християнських моральних цінностей, що робило націю абсолютним авторитетом. В результаті християнський та поганський націоналізми вважалися несумісними системами цінностей.

Під час аналізу католицької критики екстремального націоналізму в Україні, варто враховувати, що в цьому середовищі були дві основні спрямованості. Перша група складалася з інтелігенції, духовенства та політичних сил, що підтримували митрополита Шептицького. У них були свої органи преси, переважно газети "Нива" та "Мета". Друга спрямованість, яка підтримувала єпископа Хомишина, представлена газетою "Нова зоря". Головні відмінності між ними полягали у поглядах на релігійно-обрядові питання: прибічники Хомишина пропагували наближення Греко-Католицької Церкви до Римо-Католицької, тоді як прихильники Шептицького підтримували збереження східної традиції. З часом стало очевидно, що ці дві течії мали не лише релігійний, але й політичний характер. Різні погляди на роль Церкви в суспільстві впливали на ставлення Шептицького та Хомишина до українського націоналістичного руху. Ці розбіжності також проявлялися в особистих відносинах між митрополитом та єпископом, а також їхніми прихильниками. Як свідчив пізніше В. Целевич, митрополит зіткнувся з опозицією єпископа Г.Хомишина та частково його послідовників, які не завжди підтримували його у духовній та політичній діяльності. Отже, при вивченні позицій католицьких організацій щодо націоналістичного руху, важливо розглядати позиції цих двох напрямків окремо.

2.3 Ставлення Г. Хомишина до національного руху

Позицію єпископа Г. Хомишина найбільш повно висловлювалося через його праці, послання та інтерв'ю. Лінію єпископа також підтримувала газета "Нова Зоря", редагована О. Назаруком. Г. Хомишин і О. Назарук відстоювали консервативні ідеї, сформульовані В. Липинським. Аналізуючи погляди Г. Хомишина, важливо зазначити, що він був одним з небагатьох католиків, які підтримували державотворчу концепцію у своїх працях. З цього приводу єпископ опублікував кілька праць та пастирських листів, в яких він висловлював своє ставлення до української проблеми, грози духовної руїни та інших небезпек. Важливими були його погляди на національну самосвідомість та патріотизм. Г. Хомишин підкреслював важливість любові до свого народу, захисту його прав і добра. Ці погляди були схожі на ідеї націоналізму та орієнтацію католиків, які були представлені А. Шептицьким. Усі політичні сили, які підтримували ідею державотворення, ділили думку В. Липинського, який вважав, що нації, які залишалися "нейтральними" у боротьбі, приречені на смерть і рабство. Липинський та Донцов підкреслювали необхідність дій для втілення ідеї державотворення, тоді як Г. Хомишин вбачав основну причину втрати держави в малій вірі українців самого до себе.

Г. Хомишин вважав, що духовенство не може підкоритися націоналістичним ідеям і мав недовіру до заяв націоналістів про те, що вони не відкидають релігії. Він звинувачував їх у сектантстві, поганському патріотизмі та радикалізмі, а також обвинувачував у селярбизмі та большевизмі, що, на його думку, призводить до духовного занепаду народу. Г. Хомишин ставився до націоналізму як до молодіжного "гарячкового" руху, який вважав за демагогію.

У своєму пастирському листі він також висловив свою думку про походження українського націоналізму, стверджуючи, що сучасні вияви "звихненого націоналізму" мають давні корені, а першим, хто просвітив українців у питаннях націоналізму, був Т. Шевченко. Він визнавав заслуги поета перед українським народом, але вважав, що він не спрямував свої ідеї у потрібне русло і висміяв Церкву як інституцію загалом, особливо католицьку.

Праця Г. Хомишина "Українська проблема" охоплює багато проблем, що стояли перед українським суспільством на початку 1932 року. Проте вона містить суб'єктивні оцінки, які не завжди відповідають дійсності, зокрема стосовно національного та націоналістичного руху. Автор часто звертає увагу на особисті напади та образи, що їх висловлювали на його адресу. "Українська проблема" мала розкрити найважливіші проблеми українського галицького суспільства 20-30-х років. Проте Г. Хомишин критикує всі українські партії, крім католицького організованого руху, зокрема УНО, який він підтримував. Така критика з боку греко-католицького єпископа була вигідна польському урядові. Крім того, відмовившись від критики українського політичного співтовариства, Г. Хомишин не запропонував жодних реальних кроків щодо досягнення українською нацією своєї державності. На передній план виступає питання міжнародного злагодження з Польщею, але з ухилом від державницьких інтересів. Єпископ виступає за лояльність до польської держави і закликає населення прагнути до справедливості всередині неї. Він вважає, що український народ має розвиватися культурно всередині такої польської держави і чекати сприятливого історичного моменту для досягнення суверенітету. Така позиція може бути визначена як народницька, оскільки автор не прямо згадує про державну незалежність української нації.

Станіславський єпископ часто наголошував на необхідності польсько-українського порозуміння, що було у протиріччі з політичними поглядами та планами ОУН. Політичні розбіжності між Г. Хомишином та ОУН призвели до обвинувачень з обох боків. Націоналісти особливо не сприймали згадки єпископа про необхідність слухати волю Божу та підкорятися владі, яку Бог дає, як виражено у "Пастирському Листі" до вірних у 1932 році. Окремі висловлення Г. Хомишина були несподіваними навіть для польської преси. Наприклад, 23 березня 1931 року польська газета "Щоденний ілюстрований кур'єр" опублікувала звернення єпископа під назвою "Сенсаційний пасторський лист єпископа Хомишина", де говорилося про те, що "українці мають бути лояльними і чекати на могутність Польщі". Важливо відзначити, що ця заява єпископа була оприлюднена в період

загострення українсько-польських відносин. Сьогодні важко однозначно сказати, якими мотивами керувався Г. Хомишин. Однак одним із можливих мотивів може бути бажання зменшити напруження у відносинах або захистити українців від репресій, проте така позиція може відштовхнути національно свідому громаду від єпископа [36, с. 86].

Автор "Української проблеми" звертає особливу увагу на відповідальність духовенства у боротьбі з українським націоналізмом, який, на його думку, має негативний вплив. Проте він вважає, що духовенство не зробило все можливе для вирішення цього завдання, а навпаки, дозволило собі бути втягнутим у цей шкідливий рух. Важливо відзначити, що в роботі є також інформація про взаємини між католицьким лідером, А. Шептицьким, та Г. Хомишином. Останній критикує назву та дії молодіжного руху "Лісові Чорти", який проводив тренування молоді в лісах. Автор робить акцент на консервативних поглядах, спрямованих на зміцнення впливу ГКЦ у суспільстві, включаючи політичну сферу. Хоча навіть серед консерваторів була усвідомлення необхідності змін: "Католицька Церква повинна поєднувати в собі дві особливості: консерватизм і готовність до прогресу"[36, с. 86].

Загалом Г. Хомишин вважав несприйнятними дії організацій, що базувалися на націоналістичній ідеології. На його думку, українські націоналісти вважали, що тільки вони і їхні лідери мають право визначати моральні норми та цінності. Г. Хомишин стверджував, що духовенство не повинно піддаватися націоналістичним ідеям. Він відкидав будь-які національно-політичні рухи, які не підкорялися авторитету Церкви. У порівнянні з митрополитом А. Шептицьким, Г. Хомишин більш детально вивчав погляди націоналістів, вважаючи, що вони пропагують нехристиянські цінності. Він побоювався, що при домінуванні таких поглядів Католицька церква втратить авторитет у суспільстві. Єпископ Г. Хомишин підтримував Польську державу і вважав, що українцям слід досягти своєї незалежності поетапно, починаючи з автономії в межах Польської держави. Він часто наголошував на польсько-українському злагодженні, що суперечило поглядам та планам ОУН. Конфлікт між Г. Хомишином і ОУН мав політичну

складову, яка призвела до взаємних звинувачень. Г. Хомишин більше уваги приділяв суспільно-побутовим проблемам між українцями та поляками, а питання створення незалежної Української держави розглядав у віддаленій перспективі.

РОЗДІЛ 3. ЦЕРКВА І РЕЛІГІЙНЕ ЖИТТЯ В КУЛЬТУРНОМУ ТА ОСВІТНЬОМУ КОНТЕКСТІ

3.1 Церква та освіта

Освітні питання, як релігійної, так і світської, постійно відігравали важливу роль у діяльності Греко-Католицької Церкви. У кінці XVIII - на початку XIX століття, її ієрархи з Львівської та Перемишльської єпархій, разом з духовенством, активно сприяли створенню богословського факультету при Львівському університеті, духовних семінарій у Львові та Перемишлі, Дяконо-вчительського інституту в Перемишлі, а також парафіяльних шкіл і видавництва навчальної літератури. Така освітянська робота духовенств продовжилася і за часи Другої Речі Посполитої однак з новими проблемами. Причиною була політика полонізації, яку зразу ж після окупації Східної Галичини розпочав польський уряд, така тенденція була проведена і на теренах освіти. Українським вчителям, які залишилися на своїх посадах, потрібно було пройти реабілітаційні комісії і отримати довідки про свою лояльність до польської влади. Через доволі жорсткий відбір багато українських вчителів втратили роботу.

Польська влада змінила шкільне законодавство та структуру управління школами, яке діяло раніше. 19 лютого 1921 року Міністерство освіти і віросповідань ліквідувало Крайову шкільну раду, що функціонувала за часів Австро-Угорщини, і замінила їх на новостворену Шкільну кураторію у Львові. Окрім цього, були створені повітові шкільні ради, у яких більшість становили поляки, що визначали місцеву освітню політику. Наприклад, у Станіславській повітській шкільній раді, обраній 5 квітня 1921 року, з 13 членів тільки один був українець – отець Іван Гордієвський, який представляв Станіславську єпархію УГКЦ, при цьому більша частина населення повіту були українцями. Всі звернення Гордієвського на рахунок перегляду складу ради кураторія проігнорувала. Повітові шкільні органи всіма силами намагалися зменшити кількість українських шкіл замінюючи їх на двомовні чи польські [30].

Особливо вплив Польщі на українське шкільництво посилювався після 14 березня 1923 року, коли ухвалою Ради послів Антанти територію Східної Галичини офіційно приєднали до Польщі. Для польського населення було підвищено податок на освітні послуги, які мали йти на відкриття польських шкіл у кожному куточку ново приєднаних українських територій. З огляду на таку політику було прийнято кілька законодавчих актів, серед яких “Закон про деякі положення організації шкільництва”, в народі його називали “кресовий шкільний закон”, основною ціллю якого стала максимальна полонізація українських дітей, шляхом навчання їх польською мовою. Незважаючи на народні протести, польська влада таки досягла свого і вже до початку другої половини 20-х рр. XX століття кількість українських шкіл у Східній Галичині зменшилося на 1300 (повністю закриті або змінені на “домовні”). Фактично така політика порушувала закони викладені в Конституції 1921 року [31].

Єпископські ординаріати Львова, Перемишля та Станіслава повідомили своє духовенство про важливість взаємодії зі школами та порадили допомагати вірянам захищати свої законні права, уникаючи конфліктів з державою. Греко-католицькі священники та українське населення не заперечували проти польських шкіл, але вимагали забезпечити законні умови для навчання українською мовою. Митрополичий ординаріат також хвилювався через те, що утраквістичні (двомовні) школи зменшували вплив греко-католицьких священників на викладання релігії, оскільки в цих школах релігійні уроки проводили римо-католицькі священники. Президент Юзеф Пілсудський (1926–1935) також здійснював політику асиміляції щодо українського населення, збільшуючи кількість утраквістичних шкіл і поступово замінюючи їх польськими. Президент Юзеф Пілсудський (1926–1935) продовжував політику асиміляції, збільшуючи кількість двомовних шкіл і поступово замінюючи їх на польські. В 1938 році нове законодавство повністю заборонило двомовні школи заміщуючи їх повністю польськими. Впродовж 15 років асиміляційна польська політика повністю знищила українську шкільну систему. Щоб протистояти політиці шкільної полонізації, необхідно було створити мережу українських шкіл, які б фінансувалися та контролювалися українськими

культурно-просвітницькими організаціями, Греко-Католицькою Церквою, громадськістю, а також за допомогою різних самоосвітніх груп та курсів, що організовувалися цими товариствами [11, с.82].

Розвиток національної шкільної мережі відбувався у повній співпраці з Греко-Католицькою Церквою (ГКЦ), завдяки кільком основним формам співробітництва. Церква надавала фінансову допомогу для будівництва і підтримки шкіл, які знаходилися під егідою Українського Просвітницького Товариства "Рідна школа". Священники викладали релігійні дисципліни, брали активну участь у керівництві "Рідною школою" на різних рівнях і організовували благодійні та патріотичні заходи. Вони відігравали важливу роль у катехизації, навчаючи дітей основам християнської моралі та історії ГКЦ, а також сприяли формуванню їхньої національної свідомості. Це відповідало концепції "Християнської школи для української молоді", яку підтримував митрополит Андрей Шептицький. Робота священників у катехизації мала значний вплив на життя християн і їх особистісний розвиток [10, с.280].

Наприкінці 1920-х - початку 1930-х років розгорілася гостра дискусія між членами товариства "Рідна школа" та духовенством ГКЦ щодо етичних принципів виховання учнів. Інтелігенція припускала що доволі радикальні дії можуть погіршити і так напружену ситуацію з польською владою, власне такої думки дотримувався і єпископ Г. Хомишин. Тому Г. Хомишин вважав за необхідне вести під контроль ГКЦ всі культурно-просвітницькі організації та вести християнські цінності як основу в концепцію "Рідної школи". У той час радикальні партії виступали проти цього, заявляючи про "нову епоху єпископської влади" і спроби встановлення "клерикальної диктатури". Г. Хомишин поширюючи власні думки через газету "Нова зоря" стверджував що Церква може підтримувати лише ті школи які підлягають концепції релігії, оскільки лише вони могли позитивно впливати на молодь. Власне така позиція була підтримана і самою організацією "Рідна школа", яка заприсяглася провадити виховання та навчання дітей згідно християнських постулатів. Проте зміна ідеологічного курсу товариства була викликана не стільки позицією владики Г. Хомишина і його прихильників, скільки

репресіями уряду проти активістів та зростанням політики полонізації у сфері освіти. Представники радикального крила вважали цю зміну шкідливою, бо бачили в "Рідній школі" перетворення на "католицький виховний заклад" [7, с.196].

Публічне обговорення радикальних ідей Г. Хомишина про "повну" клерикалізацію культурно-освітніх груп і збільшення впливу духовенства призвело до негативних наслідків. Церква намагалася брати на себе функції, які не були їй притаманні, намагаючись переконати членів громадських груп і громаду у цінностях християнської ідеології. Багато священників у парафіях були завантажені цим завданням, але не всі вони мали змогу справитися з цим через свої прямі обов'язки перед вірянами. Надмірне духовне втручання Г. Хомишина створило розкол у групах та серед учнівської молоді. У такій ситуації було важливо знайти збалансований підхід. Наприклад, О. Базюк, який підтримував погляди "хомишинців", відмовився від посади голови управи "Рідної школи", а ідея створення читалень "Скали" не знайшла підтримки серед духовенства. Дії Г. Хомишина, зокрема, заборона священникам брати участь у громадських групах, викликали критику [27, с.56].

У Галичині Греко-Католицька Церква і "Просвіта" активно співпрацювали у розвитку народних шкіл і разом намагалися протистояти масовій неписьменності дорослого населення. Не дивлячись на освітній обов'язок для дітей віком від 7 до 14 років, багато з них не відвідували школу. Це стосувалося як відсутності у навчальних закладах, так і несистематичного виконання навчальної програми. Це ускладнювало боротьбу з неписьменністю, яка залишалася проблемою не лише для дорослих, але й для багатьох дітей. Греко-католицьке духовенство та "Просвіта" ставили перед собою важке завдання вирішення цієї проблеми.

У Львові 24 листопада 1937 року відбулася нарада представників різних відділень, груп і хат-читалень "Просвіти", щоб обговорити проблему неграмотності. Учасники зустрічі вирішили створити комісії при кожному відділенні "Просвіти", в яких брали участь представники всіх товариств на повітовому та деканатському рівнях Греко-Католицької Церкви, а також відповідні секції у хатах-читальнях, що представляли місцеві громади та парохії. Метою цих

комісій і секцій було залучення всіх неграмотних до читальень, особливо молоді від 14 до 30 років, навчання для них можна було організувати через курси або групові заняття в невеликих групах. Це може бути або індивідуальне навчання, або навчання вдома. Священики також повинні були приймати участь у цій роботі, так само, як вони брали участь у катехизації. Усі єпархіальні відділи Греко-Католицької Церкви отримали послання від Керівного управління "Просвіти" із поясненнями й запрошенням до спільної роботи. У документі виражалася надія, що священство долучиться до боротьби з анальфаетизмом серед українського населення [15, с.56-57].

Багато дітей з бідних родин, сиріт і обдарованих мали можливість отримати освіту у спеціальних закладах завдяки фінансовій підтримці священиків Греко-Католицької Церкви. Митрополит Андрій Шептицький був прикладом щедрості, оскільки сприяв фінансуванню як релігійних, так і світських шкіл, які були підтримані "Рідною школою". Це сприяло не тільки збільшенню впливу Греко-Католицької Церкви серед українців, але й сприяло формуванню національно свідомих особистостей серед учнів, які мали змогу навчатися завдяки благодійним внескам духовенства. Духовенство та клірики Греко-Католицької Церкви також влаштовували професійні навчальні заклади та курси з різних областей. Наприклад, сестри-василіянки відкрили школи для майстрів-кравців у Львові, а сестри-служебниці – у Бориславі. Біля монастиря отців-редемптористів понад 30 хлопців отримували навчання в різних ремеслах, таких як столярство, ковальство, кравецтво, слюсарство та малярство. Надаровані студенти готувалися до вищих навчальних закладів, включаючи богословські. Бурси ремісничого спрямування діяли при монастирі ЧСВВ у Жовкві, а монастирі у Дорі Надвірнянського повіту мали свою власну бурсу для студентів-богословів [6, с.57].

З 1935 року у Львові, біля монастиря сестер-василіянок, розпочала свою роботу приватна семінарія святого Йосафата, яка запропонувала чотирирічний курс навчання та потім стала державною школою. Вона приймала на навчання дівчат віком від 13 до 14 років, які вже закінчили шостий клас народної школи. Тут також діяли дошкільні заклади для дітей віком від 3 до 7 років і початкова семикласна

школа, яка також була державною. В цьому навчальному закладі вчилися не лише місцеві дівчата, але й ті, хто приїжджав з інших міст і проживав у внутрішньому інтернаті школи. Також вчительській майстерності можна було навчитися під опікунством сестер-василіянок не лише у Львові, а також у Дрогобичі, Станіславові та Яворові [19, с.141].

Греко-Католицька Церква надавала велике значення підготовці майбутніх священників, які отримували освіту в спеціалізованих навчальних закладах, таких як духовні семінарії у Львові, Перемишлі, Станіславові, а також Львівська богословська академія і за кордоном. Після закриття українських кафедр у Львівському університеті та заборони Українського таємного університету Богословська академія, що була заснована у 1928 році завдяки митрополиту Андрею Шептицькому, стала єдиним українським вищим навчальним закладом під час Другої Речі Посполитої, а її ректором став отець-доктор Йосафат Сліпий. Ці учбові заклади слугували головними центрами підготовки осіб як у духовній, так і в світській сферах. Багато з їх випускників активно внесли свій вклад у розвиток національно-культурного життя в Галичині на всіх його рівнях [19, с.171].

3.2. Навчальні заклади УГКЦ в Станіславові

Духовні семінарії відіграли ключову роль у розвитку УГКЦ та зміцненні її авторитету серед віруючих. Саме тут готувалися майбутні священники. Станіславська семінарія, яка була останньою, відкрилася у січні 1907 року. За час існування цієї семінарії підготували понад 400 священників. Деякі з них виявили велику самопожертву за віру та Церкву, особливо в період заборон та переслідувань радянським режимом.

Семінарія, яка відновила свою діяльність восени 1917 року та тимчасово призначила о. Михайла Вольницького ректором, стикалася з проблемою нестачі священників через наслідки війни. У період з 1914 по 1917 роки у Станіславській єпархії померло 78 священників, а багато з них виїхали. Навіть після того, як у 1918 році було висвячено 34 священники, єпархії все ще не вистачало 105 священників.

Під час окупації Галичини Польщею, починаючи з червня 1919 року, УГКЦ стикалася з жорсткою політикою. У березні 1919 року польський уряд припинив державну підтримку духовних семінарій і зайняв їх приміщення військами. У Станіславі арештували віце-ректора о. Авксентія Бойчука, професора богослов'я В. Барана та 6 семінаристів. У цій складній ситуації Г. Хомишин дозволив студентам-богословам самостійно пройти курс і скласти іспити, коли вони будуть до цього готові. Протягом 1920 року таким чином було руко покладено 19 семінаристів [30].

Оскільки польська влада не надавала фінансування для утримання духовних семінарій, єпископи на спільній нараді 3 листопада 1920 року прийняли рішення, щоб кожна єпархія самостійно забезпечувала семінарію. Так, вже 15 листопада єпископ Г. Хомишин звернувся до священників і вірних з проханням про пожертви для утримання семінарії та навчання 80 студентів-семінаристів. Такі заклики він робив і в наступні роки. У січні 1923 року єпископ навіть ввів податок для священників та єпархій, щоб уникнути повного закриття семінарії. Ці заходи Г. Хомишина дозволили не лише продовжити навчання, а й покращити кадровий склад. Наприклад, після смерті о. М. Вольницького в 1923 році новим ректором був призначений о. д-р А. Бойчук. З 9 викладачів 5 мали наукові ступені докторів богослов'я. Для забезпечення стабільності навчального процесу та однаковості програм на усіх семінаріях, установчим з'їздом українського Богословського Наукового Товариства в 1922 році були розроблені єдино для всіх семінарій навчальні програми, а також встановлено термін навчання 5 років [16].

3.3 Благодійна діяльність УГКЦ

Під час воєнних і післявоєнних періодів, благодійна діяльність Греко-Католицької Церкви була дуже різноманітною. Особливу увагу приділяли освіті, культурі та підтримці дітей та молоді, які потребували найбільшої допомоги. Єпископи, священники, черництво та інші духовні лідери надавали значну фінансову та матеріальну допомогу для збереження українських шкіл. Це охоплювало особисті внески, надання стипендій, збір грошей у різних регіонах і

дієцезіях, організацію благодійних заходів для збору коштів через релігійні та культурні події, а також продаж релігійних предметів.

Греко-католицька Церква демонструвала велику підтримку у важкий період війни та після неї, зокрема у сферах освіти, культури та соціальної допомоги дітям і молоді. Адміністрація митрополії та єпископські ординаріати постійно виділяли значні суми грошей та інші матеріальні ресурси, такі як ліс для будівництва та дрова для опалення. Цю допомогу також надавали різні фонди, включаючи "Фонд захисту імені митрополита Андрея Шептицького". Наприклад, отець І. Гриник підтримував стипендію ремісничої школи, яку він заснував у 1935 році в Перемишлі. У 1930-х роках митрополит також надавав фінансову допомогу для різноманітних українських організацій і громад, таких як Союз промислової молоді у Кракові, українська гімназія в Ржевицях, студентська громада у Варшаві, українські студенти у Празі, гурток українських студентів у Вільнюсі, стипендії імені С. Петлюри в Перемишлі та комітет допомоги українським студентам у Бельгії [6, с.181].

Ще однією важливою справою ГКЦ був соціальний захист вразливого населення - дітей сиріт, інвалідів тощо. Важливим кроком для успіху в цих діях було залучення максимальної уваги до цієї проблеми власне чим і займався митрополит Андрій Шептицький, головною його метою було отримати матеріальну підтримку від міжнародної спільноти, яка б допомогла створити єпархіальні комітети для допомоги людям з інвалідністю та сиротам, які постраждали після Першої світової війни.

Протягом 1917-1920 років монастирі Греко-Католицької Церкви, прагнучи допомогти дітям, які втратили сім'ї, заснували кілька притулків. Монастир студитів у місті Унів та монастир сестер Василіянок у Львові стали домом для осиротілих дітей. Митрополит Андрей Шептицький, будучи небайдужим до долі сиріт, щедро фінансував притулок в Уневі, ставши його засновником та очільником. У Львові з'явилося товариство "Захист імені митрополита Андрея Шептицького", яке опікувалося сиротами. Митрополит подарував товариству маєток у селі Посіч та земельну ділянку біля Зарваниці, щоб там можна було збудувати притулок.

Метою товариства стало виховання дітей, позбавлених батьківського піклування через трагічні обставини або ж нехтування з боку рідних. До складу засновників товариства входили відомі єпископи, адвокати, історики та духовні особи [28, с.129].

Греко-католицька церква не обмежувалася лише власними притулками для сиріт. Розуміючи масштаби людських страждань, викликаних Першою світовою війною, ієрархи та духовенство церкви активно співпрацювали з різними благодійними організаціями, об'єднуючи зусилля для надання допомоги тим, хто її найбільше потребував. Українське крайове товариство охорони дітей і опіки над молоддю: Ця організація, заснована 1918 року, зосереджувалася на допомозі сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування. Її діяльність включала створення притулків, шкіл-інтернатів, а також надання їжі, одягу та медичної допомоги. Український громадський комітет: Створений 1914 року, цей комітет надавав гуманітарну допомогу цивільному населенню, постраждалому від війни. До його завдань входило забезпечення людей продуктами харчування, одягом, ліками та іншими предметами першої необхідності. Український фонд воєнних вдов і сиріт: Заснований 1915 року, цей фонд допомагав сім'ям, які втратили годувальника внаслідок війни. Їм надавалися фінансова допомога, продукти харчування, одяг та інша підтримка. Співпраця з цими та іншими організаціями дозволила Греко-католицькій церкві значно розширити масштаби допомоги, яку вона могла надати тим, хто її потребував. Монастирі та чернечі чини різних орденів активно долучилися до цієї роботи, надаючи притулок, їжу, одяг та іншу допомогу. Важливо зазначити, що Греко-католицька церква не лише надавала матеріальну допомогу. Її духовні лідери також забезпечували психологічну та емоційну підтримку тим, хто постраждав від війни. Їхні проповіді та слова розради давали людям надію та віру в краще майбутнє.

Протягом 1920-х років завдяки активній підтримці Греко-Католицької Церкви та особисто митрополита чернечі чини, згадані в попередніх текстах, відкрили численні притулки та сиротинці в багатьох містах та селах Галичини. Ці заклади стали місцем підтримки та надії для тих, хто опинився в складному

життєвому становищі. Сиротинці були засновані в таких населених пунктах, як: Кудринці, Львів, Бережани, Болехів, Новосілки, Перегінськ, Поморяни, Рогатин, Брюховичі, Убин, Тернопіль, Гошів, Залуква, Долина. Ці притулки не лише забезпечували їжу та житло для дітей, які їх потребували, але й давали їм можливість отримати освіту та виховання в дусі християнських цінностей [6, с.282]

Процес заснування дитячих закладів, про які йде мова, виявився складним через вимоги польського шкільного законодавства. Для легалізації цих закладів було необхідно отримати ряд дозволів та свідоцтв, включаючи згоду Львівської шкільної кураторії та підтвердження кваліфікації педагогічного персоналу. Польська влада не визнавала ці заклади за школи, класифікуючи їх як "інституції опіки", які надавали допомогу дітям, що її потребували. Діяльність цих закладів перебувала під постійним контролем з боку місцевих церковних владик, деканатів та парафіяльних священиків. Шкільні органи мали право перевіряти роботу цих закладів, але лише за згодою митрополичого ординаріату та за участю його представника.

У 1939 році митрополичий ординаріат Галичини прийняв рішення про створення дитячих садків і ясел, які отримали назву "захоронки", для дітей різного віку. Головна мета полягала у забезпеченні місць для навчання та догляду для дошкільнят і дітей від 7 до 11 років. Поки не буде спеціальних будівель для цих закладів, рекомендувалося використовувати церкви, приватні будинки або приміщення громадських закладів. Також запропонували організувати дитячу зайнятість під час сільських робіт у весняно-літній період, щоб діти не були без нагляду. Незважаючи на угоду з 1925 року, яка передбачала певні соціальні гарантії для греко-католицького духовенства, фактична фінансова допомога була недостатньою, особливо для утримання вдів і сиріт священиків. Тому ГКЦ довелося взяти на себе основні витрати для підтримки цих сімей, створивши відповідні благодійні фонди.

У 1933 році у Львові було засновано Українську раду суспільної опіки (УРСО), членами якої стали люди з різних організацій та установ. Ціллю УРСО було управління та координування заходів у області соціального догляду, вияв та

опікунство сиріт, розвиток опікових установ та розповсюдження інформації про них та нормативних знань у сфері суспільної допомоги.

Благодійна участь Греко-Католицької Церкви (ГКЦ) стала важливою не тільки з релігійної, а й з політичної позиції в обставинах, коли українське суспільство переживало напір полонізації. Через турботу про сиріт та допомогу дітям із малозабезпечених сімей, представники ГКЦ та представники цивільного суспільства сприяли не лише вихованню громадян, але й збереженню національної самосвідомості. Священики Греко-католицької церкви, зокрема митрополит Андрей Шептицький, активно підтримували національну освіту, будуючи школи та фінансуючи навчання талановитих учнів. Це відповідало їхнім віруванням і національній стратегії, яку вони втілювали з часу створення Церкви.

Діяльність єпископа Григорія Хомишина на посаді Станіславського владика була значною не лише у релігійній сфері, а й у справах благодійності та культури на території своєї єпархії. Він активно сприяв розвитку благодійності та культурної сфери, усвідомлюючи важливість освіти, виховання та соціальної підтримки для місцевого населення. Основним напрямом його діяльності стало розширення мережі чернечих чоловічих та жіночих монастирів. Ці монастирі не лише зберігали та примножували духовні цінності, але й відігравали важливу роль у суспільному житті. Особливо продуктивною стала діяльність сестер-василіянок. Благодійна робота цих жінок призвела до виникнення дитячих садків, Учительської семінарії, загальноосвітніх шкіл і організації семінарських курсів. Сестри-василіянки не лише передавали дітям знання, але й виховували їх у дусі християнських цінностей, готуючи до майбутнього життя.

Велику роль у благодійній сфері грали також Згромадження Сестер Службниць Пресвятої Непорочної Діви Марії. Ці сестри опікувалися дитячими садками, доглядали за хворими, вели господарство та підтримували порядок у володіннях Згромадження. Завдяки підтримці єпископа Хомишина в 1920-30-х роках кількість дочірніх домів сестер-службниць значно зросла. Нові монастирі з'явилися не лише на території Станіславської єпархії, але й у Тернопільському воєводстві. Це стало можливим завдяки існуючим довоєнним дочірнім домам, які

підпорядковувалися Материнському Дому у Станіславі. Діяльність єпископа Хомишина та чернечих чинів під його керівництвом суттєво розширила мережу освітніх та благодійних закладів, зробивши їх доступними для широких верств населення. Ці заклади відігравали важливу роль у житті місцевого населення, надаючи освіту, виховання та допомоги.

Діяльність єпископа Григорія Хомишина на посаді Станіславського владика відіграла значну роль у розвитку релігійного життя на території Станіславщини в 1920-30-х роках. Незважаючи на складні політичні та релігійні обставини, які склалися після Першої світової війни та приєднання Східної Галичини до Польщі, йому вдалося зміцнити авторитет Української греко-католицької церкви (УГКЦ) та розширити її вплив на місцеве населення. Одним з ключових напрямків його діяльності стало розвиток мережі чернечих чоловічих та жіночих монастирів. Завдяки його підтримці на території єпархії з'явилися нові монастирі різних орденів, які не лише зберігали та примножували духовні цінності, але й відігравали важливу роль у суспільному житті. Особливо плідною виявилася діяльність сестер-василіянок та сестер-мироносиць, які активно долучалися до освітньої та благодійної діяльності, створюючи дитячі садки, притулки для людей похилого віку, школи, інтернати та інші заклади. Вони не лише давали дітям знання, але й виховували їх у дусі християнських цінностей, готуючи до майбутнього життя. Важливу роль у догляді за хворими та наданні соціальної допомоги відігравали також сестри-служебниці та браття-редемптористи.

Діяльність єпископа Г. Хомишина та підпорядкованих йому чернечих чинів не обмежувалася релігійною сферою. Вони активно долучалися до суспільного життя, роблячи значний внесок у розвиток освіти, культури та благодійності на території Станіславської єпархії. Їхня діяльність стала справжнім прикладом християнської любові та милосердя, залишивши глибокий слід в історії краю. Важливо зазначити, що діяльність єпископа Хомишина та чернечих чинів під його керівництвом не була безперешкодною. Їм доводилося боротися з політичним тиском з боку польської влади, протистояти намаганням ополячити українське населення та захищати інтереси УГКЦ в складних умовах. Незважаючи на ці

труднощі, їм вдалося зберегти віру та духовність українського народу та зробити значний внесок у збереження української культурної спадщини.

Діяльність єпископа Хомишина та його соратників є яскравим прикладом самопожертви, відданості своїй вірі та любові до свого народу. Їхній досвід має велике значення для розуміння історії Української Греко-Католицької Церкви та релігійного життя в Україні ХХ століття.

РОЗДІЛ 4. ВИКОРИСТАННЯ ТЕМАТИКИ УГКЦ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ В СЕРЕДНІХ ШКОЛАХ

Вивчення історії Станиславівщини може заохочувати учнів до бажання дізнатися більше про минуле та культуру своєї рідної землі протягом уроків історії. Дослідження історії різних організацій, таких як Українська Християнська Організація (УХО), Українська католицька народна партія (УКНП) та Українська Народна Обнова (УНО), сприятиме розвитку громадянських навичок учнів і надихне їх відчувати відповідальність за майбутнє свого регіону та країни взагалі. Це зробить їх зацікавленими у активному участі у розвитку свого міста та поширенні знань про його історію та культуру.

Школи можуть організовувати різноманітні заходи для популяризації цієї теми, такі як освітні заходи, інтелектуальні змагання, уроки-конференції, тематичні вечори, дискусії та діалоги. Крім того, для розширення знань та отримання практичного досвіду учнів можна організовувати позашкільні заходи, такі як екскурсії, відвідування історичних пам'яток, архівів, музеїв та інших культурних заходів. Під час виконання цієї задачі можна використовувати різні методи, як на рівні індивідуальної роботи, так і на рівні групової роботи, включаючи інтерактивні підходи.

Вивчення теми “Українська Греко-Католицька церква у суспільно політичних аспектах міста Станіславова у 1920-1920 рр.” була цікавою для дітей, які проживають на території Прикарпаття, адже це безпосередньо стосується їх. Ця тема може стати об'єктом дослідження у галузі історії політичних партій та організацій Греко-Католицької Церкви у період 1920-1930-х років ХХ століття, що сприятиме розширенню розуміння цього періоду та збагаченню історіографії даної теми.

Учитель має стимулювати колективну роботу учнів, сприяти їхній співпраці та активній участі у процесі навчання. Рекомендується проводити дискусії та дебати, використовуючи методи, такі як "мозковий штурм," метод "прес," та "круглий стіл," для активного обговорення та аналізу матеріалу.

Учитель повинен сприяти тому, щоб учні самостійно організовували свою роботу та процес вивчення теми, заохочуючи їх у цьому напрямку. Учні повинні визначати свої цілі, шукати шляхи до їх досягнення, розвивати навички обґрунтування власних думок і аналізу результатів своєї роботи.

Учні можуть готувати власні проекти по темі. Проекти можуть бути короткостроковими, середньостроковими або довгостроковими, що залежить від тривалості їх виконання. Після завершення проектів учні представляють свою роботу на захисті, де демонструють свої дослідження та надану інформацію для виявлення загального контексту та взаємозв'язків.

Вивчення історії рідного краю сприяє формуванню учнів почуття патріотизму і глибокого зв'язку зі своєю нацією, а також розвитку навичок пошуку, творчого мислення, комунікативних вмінь та співпраці в групі.

Також для кращого засвоєння теми можна використовувати комп'ютерні технології. Використання сучасних технологій на уроках робить навчання більш захопливим та різноманітним. Комп'ютери та Інтернет стають невід'ємними джерелами нової інформації для вчителів та учнів. Інформаційні технології допомагають економити час на підготовку матеріалів, а використання мультимедійних засобів робить уроки більш наочними. Крім того, інтерактивні ігри та тести допомагають контролювати засвоєння нових знань. Комп'ютер дозволяє вчителю представляти матеріал у більш наочному та захопливому форматі, використовуючи ілюстрації, презентації та відео. Інтерактивні форми роботи сприяють ефективній перевірці розуміння та роблять уроки цікавішими для учнів.

Одним із основних завдань курсу історії є підтримка зацікавленості учнів у суспільно корисній діяльності, зокрема, у розвитку їх міста, села або селища. Важливо, щоб школа стимулювала це прагнення, застосовуючи різні методи та форми роботи.

Для сучасних учнів вивчення історії їхнього рідного краю є дуже важливим. Окрім того, що вони повинні знати загальну історію України, глибокі знання про історію свого регіону допоможуть їм краще розуміти своїх співгромадян і

взаємодіяти з ними. Для створення просунутого громадянина важливо мати освіченість у історії свого регіону, щоб уникнути повторення помилок минулого та активно сприяти досягненню спільних цілей.

ВИСНОВКИ

Період між 1918 та 1920 роками 20 століття став важливим етапом для становлення УГКЦ в місті Станіславові та на всій території Східної Галичини. Релігія та культура українців того періоду потерпала від асиміляційної політики польської влади. Польський уряд не визнавав УГКЦ як автокефальну церкву та проводив політику ополячення та окатоличення українського населення. Церкві доводилося боротися з політичним тиском, економічними проблемами та протистояти процесу ополячення українців. Незважаючи на ці труднощі, УГКЦ змогла не лише зберегти свою структуру та віруючих, але й розширити свою діяльність.

Українська Греко-Католицька церква відіграла важливу роль під час національних рухів у Східній Галичині. Було створено кілька релігійних організацій, які не лише поширювали у суспільстві католицькі ідеали, але і ставали активною політичною структурою. Політичні партії та організації Греко-католицької церкви відіграли важливу роль у формуванні національної ідентичності та боротьбі за права українського народу.

Важливими персонами в УГКЦ того періоду стали митрополит А. Шептицький та єпископ Г. Хомишин, проте їхню діяльність в досліджуваній період варто розглядати окремо.

Станіславівський єпископ Г. Хомишин відіграє важливу роль у національному русі. Під його патронатом було створено кілька християнських організацій зокрема УХО та УХНП

Практичне значення цього дослідження полягає у тому, що його результати можуть послужити основою для подальших досліджень історії України, зокрема ролі політичних партій та організацій Греко-католицької церкви в формуванні національної свідомості та боротьбі за незалежність. Єпископ Григорій Хомишин не лише очолював Станіславську єпархію Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ), але й активно виступав за збереження української ідентичності та прав національних меншин в умовах спроб асиміляції з боку польської влади. Його позиція різко контрастувала з політикою польського уряду, який прагнув

ополячити українське населення та обмежити його права. Це протистояння призвело до складної соціополітичної ситуації в Східній Галичині, де українці боролися за свою ідентичність та місце в суспільстві. Незважаючи на ці суперечності, траплялися й випадки плідної співпраці між представниками українського та польського населення. Діалог та спільні інтереси іноді давали можливість знаходити компроміси та працювати на благо регіону. Дії та позиція єпископа Хомишина мали значний вплив на формування українського національного руху в Східній Галичині. Він став одним з лідерів українського народу, який боровся за збереження своєї мови, культури та релігії.

УГКЦ відіграла значну роль не лише в політичних процесах досліджуваного періоду, але стала однією з ключових інституцій в збереженні культури. Педагогічний внесок Греко-Католицької Церкви полягав у створенні своєї освітньої системи, що складалася з різних типів навчальних закладів, які керувалися чернечими орденами. Ці заклади, які також були центрами національно-культурного життя, сприяли розвитку особистості згідно з християнськими цінностями. У них працювали кваліфіковані чернечі, священики і видатні представники культури та науки, які допомагали у вихованні та освіті молоді. Греко-католицька Церква співпрацювала з Українським Просвітницьким Товариством "Рідна школа", "Просвітою" та іншими українськими культурно-освітніми організаціями на центральному та регіональному рівнях. Духовенство Греко-Католицької Церкви активно сприяло розвитку професійної освіти, відкриваючи та фінансуючи різноманітні курси, школи та бурси. Це сприяло не лише вихованню кваліфікованих кадрів, але й готувало їх до праці з метою відродження Української державності.

Важливою є також благодійна діяльність духовенства, УГКЦ виступало за захист потерпілих під час війни людей, опікуватися сиротами. Г. Хомишин відкрив чималу кількість сиротинців у Станіславській Єпархії. Церква не лише надавала допомогу нужденним, але й сприяла збереженню української ідентичності та розвитку української культури. Діяльність УГКЦ в цей період є яскравим прикладом того, як релігія може позитивно впливати на суспільство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Опубліковані збірники документів, статистичні матеріали

1. Шематизм всего духовенства греко-католицької Львівської митрополичої архієпархії на рік 1924. – Львів: Накладом архієпархіяльного духовенства, 1924. – 347 с.

2. Шематизм всего духовенства греко-католицької Львівської митрополичої архієпархії на рік 1935/36. – Львів: Накладом архієпархіяльного духовенства, 1935/36. – 400 с.

3. Шематизм всего клира греко-католицької Епархії Станиславівської на рік Божий 1925. Річник XXX. – Станиславів: Накладом Клира Епархіяльного, Друкарня Льва Данкевича, 1925. – XXXII+325 с.

4. Шематизм всего клира греко-католицької Епархії Станиславівської на рік Божий 1935. Річник XXXVIII. – Станиславів: Накладом Клира Епархіяльного, Друкарня Льва Данкевича, 1935. – 213 с.

Узагальнюючі праці, монографії, брошури і наукові статті

5. Андрухів І., Лисенко О., Пилипів І. Станіславська (Івано-Франківська) єпархія УГКЦ крізь призму століть: історико-релігійний аспект. Наукова монографія. Івано-Франківськ, 2010. 500 с.

6. Андрухів І. Історія релігійного життя в Галичині та на Прикарпатті: Історико-правовий аналіз / І. Андрухів, П. Кам'янський. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. – 364 с.

7. Бліндер Н.М. Українська християнська організація у суспільно-політичному житті Східної Галичини, 2013. № 78. С. 38-41.

8. Боруцька О. Взаємовідносини Української греко-католицької церкви з Міністерством віровизнань та освіти Другої Речі Посполитої. *Історія релігій в Україні: Науковий щорічник. 2004 рік.* Львів, 2004. Кн. 1. С. 89-101. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrpol_2015_8_13

9. Гайдукевич О. Греко-Католицька церква як національна суспільна інституція Галичини та її маєтності в 20-20 роках 20 століття. *Схід*. 2012. С.146-162. URL:
10. Гентош Л. Багатогранна благочинна діяльність митрополита Андрея Шептицького. *Мойсей українського духа*. Львів: Артклас, 2015. С. 276-285.
11. Герцюк Д. Доріст товариства “Рідна школа” як форма національного виховання української молоді в Галичині (30-ті роки ХХ ст.) . *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. Вип 27*. С. 76-88.
12. Грабовецький В. Історія Івано-Франківська (Станіславова). З найдавніших часів до початку ХХ століття. Частина I / Володимир Грабовецький. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. – 304 с.
13. Грабовецький В. Сторінки літопису Івано-Франківського Катедрального Собору Святого Воскресіння / В. Грабовецький. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. – 79 с.
14. Єгрешій О. І. Державотворча концепція єпископа Григорія Хомишина. *Вісник Прикарпатського університету. Серія історія*. Івано-Франківськ. 2001. №4-5. С. 204-211. URL:
15. Єгрешій О. І. *Єпископ Григорій Хомишин і питання українсько-польського порозуміння 1904-1939 рр.* Івано-Франківськ: Плай. 2001. 71 с.
16. Єгрешій О. І. Єпископ Григорій Хомишин: портрет релігійно-церковного і громадсько політичного діяча. Івано-Франківськ, 2006. 146 с.
17. Єгрешій О. І. Участь єпископа Григорія Хомишина в національних змаганнях українського народу 1918-1925 рр. *Обрії: Науково педагогічний журнал Івано-Франківського ОІППО*. 2002. № 2. С. 84- 88.
18. Зайцев О., Беген О., Стефанів В. Націоналізм і релігія: Греко-Католицька Церква та український націоналістичний рух у Галичині (1920—1930-ті роки) / за заг. ред. О. Зайцева. *Український Католицький Університет. Центр досліджень визвольного руху*. Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2011. 384 с.

19. Комар І. Опікунська діяльність релігійних організацій Української Греко-Католицької Церкви у Галичині (кінець XIX – перша половина XX ст.). Івано-Франківськ. 2007. Автореф дис. к.п.н. 18 с.
20. Коростіль Н. Західноукраїнська спільнота в складі польської держави (1921–1939 рр.): політична програма уряду і політична реальність. *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. 2012. Вип. 21. С. 52-62..
21. Максимець, Б. Товариство «Просвіта» та освітні заклади українського педагогічного товариства «рідна школа» у Станиславові першої половини XX століття. *«Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія Історія» № 14/56*, 2023. С.87-96. URL:
22. Парнета О. Основні тенденції становлення зовнішньої політики відродженої Польщі. Федералізм та інкорпораціонізм (1918–1926 рр.) *Україна–Європа–Світ: збірник наукових праць*. Вип 3, 2009. С. 95-11. URL:
23. Пилипів І. В. Взаємини греко-католицького духовенства з українськими політичними партіями в східній галичині у 20-30 рр хх століття. *Наукові записки: серія «Історія»*. 2012. С. 71-76. URL: <http://surl.li/uotlp>
24. Пилипів І., Делятинський Р. Особливості розвитку організаційно-територіальної структури Станиславівської єпархії ГКЦ в Другій Речі Посполитій (1919 – 1925 рр.). *Галичина: Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис*. Вип.22-23. Івано-Франківськ, 2013. С. 311-319. URL:
25. Пилипів І. В. Діяльність Станіславської єпархії Української греко-католицької церкви в 1918 -1920 рр. *Схід*. 2010 . № 2. С. 89-92
26. Пилипів І. В. Національно-державницька ідеологія у діяльності митрополита Андрея Шептицького та єпископа Григорія Хомишина в умовах ЗУНР та міжвоєнну добу. *Сумська старовина. Видання Сумського державного університету та Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. 2011. Вип. XXXIII–XXXIV. С. 191–198.
27. Пилипів І. Розвиток адміністративно-територіальної структури галицької греко-католицької митрополії (1918–1939 рр.). *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. Вип. 18. 2010. С. 37-44.

28. Пилипів І.В. Греко-католицька церква в суспільно-політичному житті Східної Галичини (1918 – 1939 рр.): монографія / І.В. Пилипів. – Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. – 440 с.
29. Полек В. До історії Івано-Франківської єпархії / В. Полек // Нова Зоря. – 1992. – Ч. 43 (листопад). – С. 3; Ч. 44 (листопад). – С. 3; Ч. 45 (листопад). – С. 3; Ч. 46 (грудень). – С. 3.
30. Полек В. Духовна освіта на Прикарпатті / В. Полек // Нова Зоря. – 1991. – Ч. 33-34 (листопад). – С. 3.
31. Стинська В.В. Система шкільництва в Галичині (кінець ХІХ – початок ХХ ст.): монографія. Івано-Франківськ: Гостинець, 2007. 205 с
32. Федик Л. Громадські та політичні організації Галичини: етноконфесійні аспекти діяльності (20–30-ті рр. ХХ ст.). *Вісник Прикарпатського університету*. 2010. № 17. Івано-Франківськ. Історія. - С. 133-140.: [1](#)
33. Ходак І. Суспільно-політична діяльність греко-католицького духовенства у 20–30 – ті рр. ХХ ст. *Історія релігій в Україні : наук. щорічник / упоряд. О. Киричук, М. Омельчук, І. Орлевич. Л.: Інст релігієзнавства –філія Львів музею історії релігії; вид-во «Логос», Кн. 1. 2010. С. 858-861.*
34. Хойновський А. Концепції національної політики польських урядів у 1921-1939 рр. *Вроцлав-Варшава-Краків-Гданськ 1979. (серія: «Польська політична думка ХІХ-ХХ ст.»*, т. 3). с. 173-198.
35. *Myśl społeczno-polityczna kościoła greckokatolickiego w II rp (1918-1939)* (polsky). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego · 2019 mēkká. 316 s.
36. Хомишин Г. Українська проблема. Написав для духівництва і світської інтелігенції українського народу Григорій Хомишин, Станиславський єпископ. Накладом УКО.Станиславів. 1932. 190 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

План-конспект з предмета «Історія України»

Урок 1

Клас 10

Тема: Українська Греко-католицька церква в суспільно-політичних аспектах міста Станиславова в 1920-1930 рр.

Мета:

Навчальна:

- Охарактеризувати суспільно-політичні умови розвитку УГКЦ у місті Станіславові в 1920-1930 рр.; */інформаційна*
- Розглянути основні події, пов'язані з діяльністю УГКЦ у Східній Галичині; */інформаційна*
- Ознайомитися з роллю УГКЦ у збереженні української ідентичності та культурних традицій; */інформаційна*

Розвивальна:

- Закріпити знання учнів, набуті під час вивчення навчального матеріалу; */логічна*
- Розвивати вміння роботи з історичною картою (на основі роботи з картою Східної Галичини в 1920-1930 рр.); */просторова*
- Розвивати вміння аналізувати історичні факти (на основі аналізу діяльності митрополита Андрея Шептицького та єпископа Григорія Хомишина); */логічна, аксіологічна*
- Формувати вміння визначати вплив історичних подій на життя людей; */логічна, аксіологічна*

Виховна:

- Формувати інтерес до історії (на основі інформації про УГКЦ та її роль у суспільно-політичних процесах); */логічна, аксіологічна, інформаційна*
- Виховувати вміння працювати в колективі (на основі роботи в групах); */комунікативна, мовленнєва, логічна, аксіологічна*
- Формувати критичне мислення (на основі аналізу діяльності УГКЦ та її впливу на суспільство); */логічна, аксіологічна*
- Формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань (на основі обговорення теми); */комунікативна, мовленнєва*
- Виховувати розуміння цінностей та принципів свободи віросповідання. */особиста, громадянськ*

Тип уроку: комбінований

Обладнання: підручник, карта, документи, веб-ресурси, відеоматеріали, фотоматеріали.

Основні поняття: Греко-католицька церква, парафія, єпархія, шематизм, дієцезія, автокефалізація, асиміляційна політика.

Основні дати:

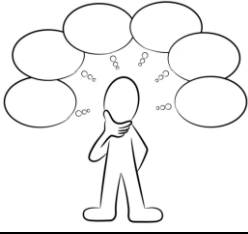
- **4 серпня 1920 р.** – заснування Української християнської організації (УХО);
- **19 лютого 1921 р.** – ліквідація Міністерством освіти і віросповідань Крайової шкільної ради, заміна їх на новостворену Шкільну кураторію у Львові;
- **18 березня 1921 р.** – укладення Ризького мирного договору;
- **26 вересня 1922 р.** – приєднання Східної Галичини до Польщі;
- **15 березня 1923 р.** – Рішення Ради послів, що офіційно підтвердило польську владу в Східній Галичині;
- **24 вересня 1930 р.** – створення Української католицької народної партії (УКНП);

- **1933 р.** – у Львові засновано Українську раду суспільної опіки (УРСО), членами якої стали люди з різних організацій та установ;
- **вересень 2017 р.** – ухвалення Закону України «Про освіту»;
- **2018 р.** – старт реформи НУШ;
- **16 січня 2020 р.** – ухвалення Закону України «Про повну загальну середню освіту».

План

1. Правові засади діяльності УГКЦ та проблема організації структури УГКЦ в Станіславові.
2. Створення та діяльність християнських організацій в Станіславівській єпархії УГКЦ.
3. Церква та освіта в Станіславові.
4. Навчальні заклади УГКЦ в Станіславові.
5. Благодійна діяльність УГКЦ.

Хід уроку

Доза часу	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
2хв	I. Організаційний	<p>Взаємне привітання. Перевірка готовності учнів до уроку.</p> <p>Організація уваги учнів: побажання гарного настрою, цікавої роботи, нових знань та відкриттів.</p> 	<p><u>Вправа на розвиток історичного мислення та емпатії</u></p> <p>Розділіть учнів на три групи. Кожна група отримує картки з подіями, що стосуються ГКЦ у період Першої світової війни та після неї, наприклад: руйнування церков внаслідок військових дій; втрати серед вірян та духовенства під час війни; поділ ГКЦ на різні дієцезії після розпаду Австро-Угорської імперії тощо. Учасники групи описують вплив кожної події на ГКЦ та її вірян. Після того, як кожна група закінчить свою історію, вчитель стимулює обговорення, які аспекти виявилися найбільш складними або найбільш значущими</p>	логічна, здоров'язберігаюча

			<p>для ГКЦ в умовах війни та після неї. Ця гра допоможе учням не лише усвідомити історичні події та їх вплив на ГКЦ, а й розвине їхнє розуміння складнощів, з якими стикалися релігійні громади в умовах війни та політичних змін у Європі на початку ХХ ст.</p>	
7хв	<p>II. Перевірка домашнього завдання</p>		<p style="text-align: center;"><u>Вправа «Лінія часу»</u></p> <p style="text-align: center;">Вставте пропущені дати та завершіть лінію часу.</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around; align-items: flex-start;"> <div style="text-align: center;"> <p>1920</p> <p>Початок польської окупації</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>1923</p> <p>Підписання Ризького мирного договору.</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>1939</p> <p>Заснування Української католицької національної партії.</p> </div> <div style="text-align: center;"> <p>1939</p> <p>Початок Другої світової війни та нові виклики для ГКЦ.</p> </div> </div> <p style="text-align: center;"><u>Робота з картою</u></p> 	<p><i>хронологічна</i></p> <p><i>просторова,</i> <i>логічна</i></p>

			<p>Проаналізуйте карту, встановіть у складі яких держав перебували: 1) Східна Галичина; 2) Північна Буковина; 3) Закарпаття; 4) Хотинщина; 5) Західна Волинь.</p> <p><u>Робота з історичним джерелом</u></p> <p><i>Український історик Петро Дорошенко про значення Української греко-католицької церкви (УГКЦ):</i></p> <p><i>«УГКЦ зробилася головним оборонцем української народності проти полонізації. Це вона врятувала Галичину від національної смерті. Вона зробилася батьківською вірою, і народ кріпко до неї прив'язався... З кругів греко-католицького духовенства вийшло національне відродження Галицької України...церква стала тут за останні часи справжньою національною церквою західного українства. Вона виявила національну творчість, більшу ніж на цій самій території виявила Православна церква».</i></p> <p>Опрацюйте наведене джерело. Як оцінює історик діяльність УГКЦ? Чи є така оцінка об'єктивною? Аргументуйте свою відповідь.</p>	<p><i>логічна, аксіологічна</i></p>				
4хв	III. Мотиваційний етап	<p><u>Вправа «Криптограма»</u></p> <p>Завдання учнів – розшифрувати кожну фразу, використовуючи свої знання про історію та події того часу:</p> <table border="1" data-bbox="524 1233 1189 1461"> <tr> <td>мпоротилит Ареднй Шицьййтпек</td> </tr> <tr> <td>Гкоро-кликацьтоа авкрец</td> </tr> <tr> <td>пиєокпс Гійгорир Хшимино</td> </tr> <tr> <td>Саватінслів</td> </tr> </table>	мпоротилит Ареднй Шицьййтпек	Гкоро-кликацьтоа авкрец	пиєокпс Гійгорир Хшимино	Саватінслів	<ul style="list-style-type: none"> - митрополит Андрей Шептицький; - Греко-католицька церква; - єпископ Григорій Хомишин; - Станіславів 	<p><i>логічна, аксіологічна</i></p>
мпоротилит Ареднй Шицьййтпек								
Гкоро-кликацьтоа авкрец								
пиєокпс Гійгорир Хшимино								
Саватінслів								

7хв	IV. Актуалізаційний		<p align="center"><u>Вправа «Історичне рівняння»</u></p> <p>1. Створення Української католицької народної партії (УКНП) + заснування Української ради суспільної опіки (УРСО) – заснування Української християнської організації (УХО) – тривалість першої світової війни у роках = рік початку Другої світової війни (1930+1933–1920–4=1939)</p> <p>2. (Рік початку Першої світової війни + офіційне підтвердження польської влади в Східній Галичині) – (рік прийняття Малого Версальського договору + прийняття нового політико-адміністративного поділу Східної Галичини на три воєводства) + століття, що позначає початок епохи Просвітництва = кількість повітів у Станіславському воєводстві ((1914+1923)–(1919+1920)+18=16)</p>	<i>математична, логічна</i>
20хв	V. Етап вивчення нового матеріалу	<p align="center">1.</p> <p>Період Першої світової війни характеризується, як доволі складний для діяльності греко-католицької церкви (надалі ГКЦ). Через військові дії багато церков були зруйновані, а чимало членів релігійної громади загинули.</p>	<p align="center"><u>Робота з таблицею</u></p> <p>Заповніть таблицю подій, вписуючи пробіли.</p>	<i>логічна, аксіологічна</i>

Рішення Ради послів від 15 березня 1923 року мало велике значення, оскільки воно офіційно підтвердило польську владу в Східній Галичині. У процесі відновлення організаційної структури єпархії єпископ Г. Хомишин був змушений враховувати політичні реалії польської окупації. У січні 1920 року новий політико-адміністративний поділ Східної Галичини на три воєводства – Львівське (28 повітів), Станіславівське (16 повітів) і Тернопільське (17 повітів) – був спрямований на збільшення питомої ваги польського населення. Це ускладнило процес відносин церкви з владою, оскільки новий поділ не збігався з церковно-адміністративним поділом греко-католицької церкви /інформаційна.

2.

Через невизначену ситуацію греко-католицьке духовенство створило кілька організацій, які вели не тільки релігійну діяльність, але й активно включилися в політичні процеси. 4 серпня 1920 року було засновано Українську християнську організацію (УХО) із Теодозійєм Галушинським

Подія	Дата	Характеристика
Заснування Української християнської організації (УХО)		Ініціатива у створенні організації під керівництвом єпископа Г. Хомишина.
Ліквідація Крайової шкільної ради	19 лютого 1921 р.	
	18 березня 1921 р.	Підтвердження міжнародної стабільності після Першої світової війни.
Приєднання Східної Галичини до Польщі		Зміна адміністративного устрою, що вплинула на ГКЦ та її стосунки з владою.
Рішення Ради послів	15 березня 1923 р.	Офіційне визнання польської влади в Східній Галичині, що ускладнило положення ГКЦ.
	24 вересня 1930 р.	

Вправа «Мікрофон»

1. Які виклики ставила перед собою Греко-Католицька Церква під час Першої світової війни?
2. Як вплинули військові дії на стан церковних споруд і членів релігійної громади?
3. Які наслідки мало рішення Ради послів від 15 березня 1923 року для ГКЦ в Східній Галичині?
4. Як новий політико-адміністративний поділ Східної Галичини ускладнив відносини між церквою та владою?
5. Які організації створило греко-католицьке духовенство для взаємодії в політичних процесах?

логічна,
комунікативна

		<p>на чолі, проте неофіційним лідером об'єднання був єпископ Г. Хомишин, який намагався це приховати. З 1926 року організація заснувала та почала випускати власне офіційне видання “Нова Зоря” під редакторством О. Назарука. Українська Християнська Організація була пов'язана з політичним об'єднанням УНДО (Українське національно-демократичне об'єднання), яке діяло на території Галичини з 1926 року. Відсутність успіху Української християнської організації спонукала владу Г. Хомишина задуматися про зміну концепції дії, тому на заміну прийшла організація з характером католицької партії - Українська католицька народна партія (УКНП), яка була створена 24 вересня 1930 року /інформаційна.</p> <p style="text-align: center;">3.</p> <p>Польська влада змінила шкільне законодавство та структуру управління школами, яке діяло раніше. 19 лютого 1921 року Міністерство освіти і віросповідань ліквідувало Крайову шкільну раду, що функціонувала за часів Австро-Угорщини, і замінила їх на новостворену</p>	<p>6. Які були основні цілі та завдання Української християнської організації та чому вона не змогла досягти великого успіху?</p> <p>7. Які зміни в шкільному законодавстві вплинули на ГКЦ та її освітні ініціативи?</p> <p>8. Як духовні семінарії сприяли зміцненню авторитету ГКЦ та підготовці священників у складних умовах?</p> <p>9. Яка роль монастирів ГКЦ у благодійній сфері та чому вони стали важливими для громадськості?</p> <p style="text-align: center;"><u>Дебати «Роль ГКЦ у політичному житті Галичини 1920-х років»</u></p> <p>Розділіть клас на дві групи: одна група представляє погляди та дії ГКЦ у відносинах з польською владою та українською громадою, друга група – погляди польських владних структур. Кожна група підготовлює свої аргументи, щоб обґрунтувати свої позиції. Після підготовки обидві сторони ведуть дебати.</p>	<p><i>логічна, аксіологічна, комунікативна</i></p>
--	--	--	--	--

Шкільну кураторію у Львові. Окрім цього, були створені повітові шкільні ради, у яких більшість становили поляки, що визначали місцеву освітню політику. Наприклад, у Станіславській повітській шкільній раді, обраній 5 квітня 1921 року, з 13 членів тільки один був українець – отець Іван Гордієвський, який представляв Станіславську єпархію УГКЦ, при цьому більша частина населення повіту були українцями. Греко-Католицька Церква надавала велике значення підготовці майбутніх священиків, які отримували освіту в спеціалізованих навчальних закладах, таких як духовні семінарії у Львові, Перемишлі, Станіславі, а також Львівська богословська академія і за кордоном */інформаційна.*

4.

Духовні семінарії відіграли ключову роль у розвитку УГКЦ та зміцненні її авторитету серед віруючих. Саме тут готувалися майбутні священики. Станіславська семінарія, яка була останньою, відкрилася у січні 1907 року. За час існування цієї семінарії підготували понад 400

священиків. Деякі з них виявили велику самопожертву за віру та Церкву, особливо в період заборон та переслідувань радянським режимом. Оскільки польська влада не надавала фінансування для утримання духовних семінарій, єпископи на спільній нараді 3 листопада 1920 року прийняли рішення, щоб кожна єпархія самостійно забезпечувала семінарію. Так, вже 15 листопада єпископ Г. Хомишин звернувся до священиків і вірних з проханням про пожертви для утримання семінарії та навчання 80 студентів-семінаристів. Такі заклики він робив і в наступні роки */інформаційна.*

5.

Протягом 1917-1920 років монастирі Греко-Католицької Церкви, прагнучи допомогти дітям, які втратили сім'ї, заснували кілька притулків. Протягом 1920-х років завдяки активній підтримці Греко-Католицької Церкви та особисто митрополита чернечі чини, згадані в попередніх текстах, відкрили численні притулки та сиротинці в багатьох містах та селах

		<p>Галичини. Велику роль у благодійній сфері грали також Згромадження Сестер Службниць Пресвятої Непорочної Диви Марії. Ці сестри опікувалися дитячими садками, доглядали за хворими, вели господарство та підтримували порядок у володіннях Згромадження. Завдяки підтримці єпископа Хомишина в 1920-30-х роках кількість дочірніх домів сестер-службниць значно зростає. Нові монастирі з'явилися не лише на території Станіславської єпархії, але й у Тернопільському воєводстві. <i>/інформаційна.</i></p>		
бхв	VI. Систематизація знань		<p><u>Підтвердіть фактами або спростуйте слушність тверджень</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - Греко-Католицька Церква стала активним учасником політичного життя Галичини в міжвоєнний період. - Українська Християнська Організація (УХО) була основана як релігійна і політична організація з підтримкою ГКЦ. 	логічна, аксіологічна

			<p>- Спроби польської влади обмежити вплив ГКЦ на освітній процес призвели до конфліктів з місцевим населенням.</p> <p>- Духовні семінарії ГКЦ в міжвоєнний період отримували фінансування від польської влади.</p> <p style="text-align: center;"><u>Заповніть таблицю</u></p> <table border="1" data-bbox="1234 523 1854 922"> <thead> <tr> <th>Сфера</th> <th>Досягнення</th> <th>Невдачі</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>Організаційна структура</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Політична активність</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Освітня та культурна діяльність</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Міжнародні відносини</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Благодійні програми</td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table>	Сфера	Досягнення	Невдачі	Організаційна структура			Політична активність			Освітня та культурна діяльність			Міжнародні відносини			Благодійні програми			<p><i>логічна, аксіологічна</i></p>
Сфера	Досягнення	Невдачі																				
Організаційна структура																						
Політична активність																						
Освітня та культурна діяльність																						
Міжнародні відносини																						
Благодійні програми																						
бхв	VII. Висновки	<p>- У період між 1920 та 1930 роками Українська Греко-Католицька Церква в Станіславіві та Східній Галичині зазнала значних випробувань через політику ополячення польської влади. Польський уряд відмовлявся визнавати автокефальний статус УГКЦ та впроваджував політику активної асиміляції українського населення. Церкві доводилося стикатися з політичним тиском, економічними труднощами та процесами ополячення. Незважаючи на це,</p>	<p style="text-align: center;"><u>Рефлексія</u></p> <p>Учні визначають для себе, що саме він «взяв» із уроку для себе, що нового дізналися, що їх вразило.</p> <p style="text-align: center;">Оцінювання.</p>	<p><i>логічна, аксіологічна, комунікативна</i></p>																		

		<p>УГКЦ зуміла зберегти свою структуру та розширити свою діяльність.</p> <p>- У цьому контексті УГКЦ відіграла важливу роль у національному русі Східної Галичини, сприяючи створенню релігійних організацій, які виступали не лише пропагандистами католицьких ідеалів, а й активними учасниками політичного життя. Політичні партії та організації Греко-католицької церкви мали значний вплив на формування національної ідентичності та боротьбу за права українського народу.</p> <p>- Єпископ Г. Хомишин, лідер Станіславської єпархії УГКЦ, зіграв важливу роль у національному русі, підтримуючи різні християнські організації.</p>		
2хв	VIII. Домашнє завдання		1. Напишіть короткий нарис (300-400 слів) про внесок Греко-католицької церкви у збереження української національної ідентичності в умовах політичних та соціальних викликів періоду 1920-1930 рр.	<i>здоров'язберігаюча</i>